

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Giedrė Kaminskaitė

magistro studijų programos Edukologija
(specializacija – vaiko teisių apsaugos vadyba)
II kurso studentė

**VAIKŲ DIENOS CENTRŲ VEIKLOS FUNKCIJŲ RAIŠKA
SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKŲ POZITYVIOSIOS
SOCIALIZACIJOS PROCESUOSE**

Magistro baigiamasis darbas

Mokslinė vadovė:
prof. habil.dr. Audronė Juodaitytė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus Giedrė Kaminskaitė

Turinys

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
ĮVADAS	5
I. TEORINIAI VAIKŲ DIENOS CENTRŲ VEIKLOS FUNKCIJŲ PAGRINDAI.....	8
1.1. Vaikų dienos centrai kaip tinklinė socialinių paslaugų institucija	8
1.1.1. Vaikų dienos centrų veiklos funkcijos.....	11
1.1.2. Vaikų dienos centrų veiklos funkcijų teisinis reglamentavimas ir veikla	15
1.2. Vaikų pozityviosios socializacijos esmė ir ugdymo procesas.	21
1.2.1. Vaikų socializacijos procesai ir pozityvioji socializacija	23
1.2.2. Socialinės rizikos šeimos ir vaikų socializacijos ypatumai.	30
II. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI	34
2.1. Tyrimo metodologija	34
2.2. Tyrimo metodai	35
III. VAIKŲ DIENOS CENTRŲ VEIKLOS FUNKCIJŲ RAIŠKA SOCIALIZACIJOS PROCESUOSE: EMPIRINIS TYRIMAS	37
3.1. Socialinės rizikos šeimos ir vaiko apibrėžimai: prevencijos organizavimo principai LR socialinių paslaugų įstatymuose.	37
3.2. Socialinė intervencija kaip vaikų dienos centrų veiklos funkcijos apibūdinimas LR Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose.	47
3.3. Vaikų socializacijos procesus stiprinančių socialinių įgūdžių ugdymo(si) stebėsenos analizė	49
IŠVADOS.....	57
REKOMENDACIJOS	59
LITERATŪRA	60
PRIEDAI	65

SANTRAUKA

VAIKŲ DIENOS CENTRŲ VEIKLOS FUNKCIJŲ RAIŠKA SOCIALINĖS RIZIKOS ŠEIMŲ VAIKŲ POZITYVIOSIOS SOCIALIZACIJOS PROCESUOSE.

Magistro darbas

Tyrimo aktualumas. Pozityviosios socializacijos stiprinimas ypač aktualus socialinės rizikos šeimoms. Socialinės rizikos šeimos ir jose augantys vaikai yra įvairių tyrimų objektas (Ignatavičienė, 1999; Bulotaitė, 2004; Žukauskienė, 1999). Socialinės rizikos šeimų vaikai susiduria su kelių rūšių rizikomis ir kartu yra labiau linkę į asocialią elgseną. (Ignatavičienė, Žukauskienė 1999). Vaikų socializacija Lietuvoje domėjosi tokie autoriai kaip G. Kviešienė (2000), A. Juodaitytė (2002), I. Leliūgienė (2003). Yra atlikta įvairių tyrimų apie vaikų socializaciją šeimose, mokyklose, bendruomenėse. Vaikų dienos centrai gali būti viena iš bendruomenės pagalbos formų socialinės rizikos šeimoms ir jų vaikams. Vaikų dienos centrų viena pagrindinių veiklos sričių yra vaikų pozityviosios socializacijos stiprinimas. Kyla klausimas- kokios funkcijos yra atliekamos vaikų dienos centruose, siekiant stiprinti socialinės rizikos šeimų vaikų pozityviąją socializaciją.

Tyrimo objektas – Vaikų dienos centrų veiklos funkcijos.

Tyrimo tikslas - Ištirti vaikų dienos centrų veiklos funkcijas stiprinančias socialinės rizikos šeimų vaikų pozityviosios socializacijos procesus.

Tyrimo naudoti: **teoriniai metodai:** mokslinės pedagoginės, sociologinės, psichologinės literatūros analizė, siekiant apibrėžti vaikų dienos centrų sąvoką, jų veiklos funkcijas; **empiriniai:** kokybiniai tyrimo metodai – turinio (content) analizė. Turinio (content) analize siekiama išnagrinėti vaikų dienos centrų veiklos funkcijų raišką pastiprinant socialinės rizikos vaikų pozityviąją socializaciją. Taip pat atlikta vaikų socializacijos procesų stiprinančių socialinių įgūdžių ugdymo(si) **stebėsenos analizė.**

Stebėsenos metodo analizė padėjo išsiaiškinti, kokia kryptimi vykdoma vaikų dienos centrų veikla, kokios pagrindinės VDC funkcijos vaikų pozityviajai socializacijai.

Tyrimas atskleidė, kokias funkcijas teikia vaikų dienos centrai ir į ką yra orientuota veikla. Pagal tyrimo duomenis, VDC teikiamos paslaugos pirmiausiai orientuotos į vaiką, pagalba tėvams yra vykdomas kaip antrinė veikla. Galima teigti, kad tyrimo hipotezė pasitvirtino. Vaikų dienos centrų atliekamos funkcijos stiprina vaikų dienos centrų pozityviosios socializacijos procesus.

SUMMARY

THE EXPRESSION OF FUNCTIONS OF CHILDREN DAY CENTRES' ACTIVITY IN THE POSITIVE SOCIALISATION PROCESSES OF CHILDREN FROM SOCIAL RISK FAMILIES

Master's Thesis

Research relevance. Consolidation of positive socialisation is relevant to social risk families in particular. Social risk families and children raised by them are the subject of various researches (Ignatavičienė, 1999; Bulotaitė, 2004; Žukauskienė, 1999). Children from social risk families face risks of several types and are more inclined to asocial behaviour as well (Ignatavičienė, Žukauskienė 1999). Such authors as G. Kvieskienė (2000), A. Juodaitytė (2002), I. Leliūgienė (2003) took interest in socialization of children in Lithuania. Children day centres might be one of community aid forms to social risk families and their children. One of major sphere of activities of children day centres is consolidation of children's positive socialisation. We have a question – what functions are carried out by children day centres in order to consolidate the positive socialisation of children from social risk families.

Research subject – functions of children day centres' activity.

Research aim – to investigate the functions of children day centres' activity consolidating the positive socialisation processes of children from social risk families.

Methods used for the research: **theoretical methods**: analysis of scientific educational, sociological, psychological readings in order to define the concept of children day centres, functions of activity thereof; **empirical methods**: qualitative research methods – content analysis. The aim of content analysis is to study the expression of functions of children day centres' activity in consolidation of the positive socialisation of children from social risk families. **Monitoring analysis** of teaching (learning) social skills consolidating socialisation processes of children has been carried out as well.

Analysis of monitoring method contributed to ascertaining in which direction children day centres' activity is implemented, what major functions of children day centres for the positive socialisation of children are.

The research revealed what functions are provided by children day centres and what the activity thereof is oriented towards. In accordance with the research data services provided by children day centres are firstly oriented towards the child, assistance to parents is implemented only as a secondary activity. We may claim that research hypothesis was confirmed. Functions carried out by children day centres consolidate the positive socialisation processes of children day centres.

IVADAS

Savivaldybių administracijos Vaiko teisių apsaugos skyrius, bendradarbiaudamas su nevyriausybinėmis bei kitoms organizacijoms, koordinuoja ir kontroliuoja Vaikų dienos centrų veiklą, pateikdamas reikalavimus ir kriterijus. Pagal vaikų teisių apsaugos tarnybos kriterijus (2003), ilgalaikis vaikų dienos centrų tikslas – pagerinti vaiko teisių ir interesų apsaugą. Artimiausias tikslas – mažinti neigiamą šeimos įtaką vaikui, puoselėti vaiko gebėjimus, padėti plėtoti juos saviraiškoje ir ugdyme, padėti jaustis vaikui saugiam, plėtoti jų intelektualinį pažintinį – kūrybinį akiratį, padėti moksleiviams pasijusti visaverčiais visuomenės nariais, fizinis, protinis, dvasinis, socialinis vaiko iš materialiai ir moraliai silpnų šeimų asmenybės ugdymas.

Rizikos grupės šeimų skaičius 2003 m. buvo 579, 2005 m. jų buvo sumažėję iki 448, o 2006 m. – 297. Tuo tarpu vaikų, augančių tose šeimose, nuo 2003m iki 2006 m. skaičius sumažėjo ženkliai – nuo 1035 iki 540 (duomenys iš 2006 metų Šiaulių Vaiko teisių apsaugos skyriaus ataskaitos). 2008 metais Lietuvoje buvo 11350 socialinės rizikos šeimų ir jose augo 25483 vaikai. Tai rodo, kad rizikos grupės vaikų yra daug ir jiems reikia pagalbos ir paramos. Grindžiant statistikos duomenimis nuo 1992 metų Lietuvoje pradėjo kurtis vaikų dienos centrai. Šiuo metu Šiaulių mieste veikia 7 Vaikų dienos centrai, kuriuos nuolat lanko 180 vaikai. Daugelis mano, kad dienos užimtumo centruose daugiausia suteikiama tik materialinė pagalba. Tačiau ten vykdoma ir socialinė veikla. Stengiamasi suteikti sąlygas vaikų pozityviai socializacijai, perteikti normas, vertybes, kultūrą.

Socializacija tyrinėjama daugelio autorių. R.L.Barker (1994) „Socialinio darbo terminų žodyne“ socializaciją vadina procesu, kai kultūros vaidmuo, vertybės, patirtis, žinios ir normos perduodamos atskiriems visuomenės nariams. B.Bitinas (1996) socializaciją apibūdina kaip biologinio prado tapsmą socialiniu turiniu: vaikas gimsta biologine būtybe, tampa asmenybe, socialiniu veiksmu. A.Suslavičius (1995) kaip socialinės psichologijos atstovas asmenybės socializaciją tapatina su socialiniu brendimu, vykstančiu veikiant grupei, kai formuojasi žmogaus pasaulėžiūra, charakterio ypatybės. Labai išsamus yra V.Mudrik (1994) apibrėžimas, kad socializacija – žmogaus vystymasis visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka, socialinių normų ir kultūrinių vertybių perėmimo procesas, taip pat savęs tobulinimas ir realizavimas toje visuomenėje, kuriai jis priklauso. Socializacija vyksta stichiškai sąveikaujant su aplinka, visuomenei įtakojant vieną ar kitą amžiaus grupę, taip pat kryptingai ir socialiai kontroliuojant auklėjimo procesą.

Pagal G. Kvieskienę (2005), pozityvioji socializacija - pozityvių veiksmų politika (pozityvios socializacijos scenarijus), kuri remdamiesi tam tikri asmenys ar jų grupės koreguoja socializacijos subjektų elgseną, siekdami įtvirtinti kultūros pozityviuosius komponentus ir sudaryti užkardą visuomenei nepriimtinių šios kultūros elementų pasekmėmis.

Pozityviosios socializacijos stiprinimas ypač aktualus socialinės rizikos šeimoms. Socialinės rizikos šeimos ir jose augantys vaikai yra įvairių tyrimų objektas (Ignatavičienė, 1999; Bulotaitė, 2004; Žukauskienė, 1999). Socialinės rizikos šeimų vaikai susiduria su kelių rūšių rizikomis ir kartu yra labiau linkę į asocialią elgseną. (Ignatavičienė, ; Žukauskienė 1999). Kaip S.Ignatavičienė, R.Žukauskienė (1999) teigia, kad socialinės rizikos šeimose augantys vaikai yra kiekvienos visuomenės daug dėmesio reikalaujantis objektas.

Vaikų socializacija Lietuvoje domėjosi tokie autoriai kaip G. Kvieskienė (2000), A. Juodaitytė (2002), I. Leliūgienė (2003). Yra atlikta įvairių tyrimų apie vaikų socializaciją šeimose, mokyklose, bendruomenėse. I. Kvedaravičiūtė (2007) tyrė nevyriausybinių organizacijų vaidmenį, sprendžiant socialines „gatvės vaikų“ problemas. R.Pocevičienė, S.Karavajeva, D.Eitutyte (2010) tyrė rizikos grupės jaunuolių socialinių įgūdžių raiškos ypatumus. Vaikų dienos centrų veiklos funkcijos stiprinant vaikų pozityviąją socializaciją yra netyrinėta, bet aktuali problema.

Problema. Vaikų dienos centrus lanko vaikai iš socialinės rizikos šeimų. Vaikų dienos centrų viena pagrindinių veiklos sričių yra vaikų pozityviosios socializacijos stiprinimas. Kyla klausimas- kokios funkcijos yra atliekamos vaikų dienos centruose siekiant stiprinti socialinės rizikos šeimų vaikų pozityviąją socializaciją.

Objektas: Vaikų dienos centrų veiklos funkcijos.

Hipoteze: tikėtina, kad vaikų dienos centrų atliekamos funkcijos stiprina vaikų dienos centrų pozityviosios socializacijos procesus.

Tikslas: Ištirti vaikų dienos centrų veiklos funkcijas stiprinančias socialinės rizikos šeimų vaikų pozityvios socializacijos procesus.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti vaikų dienos centrų veiklos funkcijas.
2. Išnagrinėti socialinės rizikos šeimos ir vaiko apibrėžimus LR socialinių paslaugų įstatymuose ir atlikti turinio (content) analizę.
3. Išnagrinėti prevencijos ir intervencijos organizavimo principus vaikų dienos centruose.
4. Parengti rekomendacijas vaikų dienos centrų darbuotojams dėl vaikų pozityviosios socializacijos stiprinimo.

Imtis: Lietuvos Respublikos įstatymų turinio (content) analizei dokumentai nuo 2000m. iki 2006m. Buvo atlikta vaikų dienos centro (Klubas „Tarp savų“) socialinio darbuotojo vaikų stebėsenos analizė.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: *mokslinės literatūros analizė*, siekiant apibrėžti vaikų dienos centrų sąvoką, jų veiklos funkcijas.

Empiriniai: kokybinis tyrimo metodas – turinio (content) analizė.

Pagrindinės sąvokos:

Socializacija – procesas, kurio metu individas įsijungia į visuomenę, jos struktūrinius padalinius (socialines grupes ir bendrijas, institutus, organizacijas), perima jų sukauptą patirtį, socialines vertybes ir normas, formuoja socialiai reikšmingus asmenybės bruožus. (A.Juodaitytė, 2002).

Socialinės rizikos grupės vaikams galima priskirti beglobius (gatvės) vaikus, asocialiose, nedarniose arba nepilnose šeimose gyvenančius vaikus, kurie nuolatos patiria psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, taip pat agresyvius ir bendraamžių atstumtus vaikus, kurie jau yra padarę smulkių nusižengimų arba nusikaltimų (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999, p.3).

Vaikų dienos centrai – tai socialinių paslaugų įstaiga, kurios paskirtis yra teikti dienos globos, užimtumo, laisvalaikio organizavimo ir kt paslaugas vaikams, tuo pačiu gerinant gyvenimo kokybę mažas pajamas turinčių probleminių šeimų vaikams ir siekiant normalizuoti jų santykius su socialine aplinka. (Socialinių paslaugų kataloge, 2000)

Darbo struktūra. Magistrinį darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Darbo apimtis – 65 puslapiai (18 lentelės, 1 paveikslas). Literatūros sąrašą sudaro 81 šaltinis.

I. TEORINIAI VAIKŲ DIENOS CENTRŲ VEIKLOS FUNKCIJŲ PAGRINDAI

1.1. Vaikų dienos centrai kaip tinklinė socialinių paslaugų institucija

Vaikų dienos centras (VDC) – tai dienos centras, kuriame suderinamas papildomas ugdymas ir socialinių paslaugų teikimas materialiai ir moraliai silpnoms šeimoms. VDC yra institucija, teikianti socialines paslaugas socialinės rizikos vaikams ir jų šeimoms. Socialinių paslaugų kataloge (2000) VDC yra apibrėžiamas taip: tai socialinių paslaugų įstaiga, kurios paskirtis yra teikti dienos globos, užimtumo, laisvalaikio organizavimo ir kt paslaugas vaikams, tuo pačiu gerinant gyvenimo kokybę mažas pajamas turinčių probleminių šeimų vaikams ir siekiant normalizuoti jų santykius su socialine aplinka. Pagal šį apibrėžimą VDC yra priskiriamas socialines paslaugas teikiančioms institucijoms. VDC priklausymas socialinių paslaugų teikėjų grupei parodomas schemoje (žr. 1 Priedas) Socialinės paslaugos yra klasifikuojamos į dvi pagrindines dalis: bendrosios socialinės paslaugos bei specialiosios socialinės paslaugos, į kurias yra įtraukti vaikų dienos centrai. Kaip teigia L. Žalimienė(2003), socialinių paslaugų terminas gali būti suprantamas kaip visuomenei teikiamos paslaugos (švietimo, socialinės priežiūros, socialinės apsaugos, sporto, laisvalaikio, kultūros).(Išoraitė, 2007). Socialines paslaugas gali teikti įvairios įstaigos.

Socialinių paslaugų įstatyme (2006) apibrėžtos įstaigų tipai ir rūšys, galinčios teikti socialines paslaugas (žr.1 Lentelė)

1 Lentelė

Socialinių paslaugų įstaigų teikėjai

Įstaiga	Tipas	Rūšis
Socialinių paslaugų įstaiga	Įmonė	Akcinė bendrovė
		Uždaroji akcinė bendrovė
		Individuali įmonė
	Įstaiga	Viešoji įstaiga
		Biudžetinė įstaiga
	Organizacija	Asociacija
		Labdaros ir paramos fondas
		Religinė bendruomenė ar bendrija (centras)
		Šeimyna

Socialinių paslaugų teikėjai (sudaryta autorės)

Įmonė - ūkinis vienetas, turintis savo firmos vardą, įsteigtas įstatymų nustatyta tvarka tam tikrai komercinei - ūkinei veiklai. Įmonę sudaro medžiaginiai - daiktiniai, finansiniai ir nematerialūs aktyvai, teisės ir pareigos. Įmonė gali veikti kaip juridinis arba fizinis asmuo. Įmonės yra skirstomos į: akcines bendroves (AB), uždarąsias akcines bendroves(UAB), individualias įmones(II). AB - bendrovė, kuri priklauso vienam ar keliems juridiniams ar fiziniams asmenims ir veikia kaip juridinis asmuo. UAB – įmonė, kurios kapitalas yra

suskirstytas į dalis, vadinamas akcijomis. II – įmonė, priklausanti vienam fiziniam asmeniui arba šeimai. Savininkui taikoma neribota turtinė atsakomybė – įmonės turtas neatskiriamas nuo asmens turto, t. y., už įmonės skolas savininkas atsako ne tik savo pradinėmis investicijomis į verslą, bet ir visu savo asmeniniu turtu.

Įstaigos skirstomos į viešąsias ir biudžetines. Viešoji įstaiga – tai pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – tenkinti viešuosius interesus vykdant visuomenei naudingą veiklą (mokymus, leidybos veiklą ir daugelį kitų viešuosius interesus tenkinančių veiklų). Viešoji įstaiga gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja įstatymams, viešosios įstaigos įstatams ir veiklos tikslams. Nors viešoji įstaiga turi teisę verstis ūkine komercine veikla, ši veikla turi būti neatsiejamai susijusi su jos veiklos tikslais ir, kita vertus, neturi būti draudžiama. Veiklų, kuriomis negali užsiimti viešoji įstaiga, sąrašas Lietuvos Respublikoje numatytas įstatymu. Viešosios įstaigos steigėjai gali būti valstybės ar savivaldybės institucijos ir kiti iš įstaigos veiklos nesiekiantys sau naudos asmenys, sudarę viešosios įstaigos steigimo sutartį. Steigėjų skaičius neribojamas. Viešoji įstaiga turi turėti organą – visuotinį dalininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – viešosios įstaigos vadovą. (viešųjų įstaigų įstatymas)

Biudžetinė įstaiga – ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, įgyvendinantis valstybės ar savivaldybės funkcijas ir išlaikomas iš valstybės ar savivaldybės biudžetų asignavimų, taip pat iš Valstybinio socialinio draudimo fondo, Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetų ir kitų valstybės pinigų fondų lėšų.

Organizacija – žmonių kolektyvas, susidaręs arba sudarytas tam tikrai veiklai ar darbui. Organizacija dažniausiai turi atskirą turtą bei valdymo organus. Organizacijos skirstomos į asociacijas, labdaros ir paramos fondus, religines bendruomenes ar bendrijas (centrus), šeimynas.

Asociacija – tai savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio tikslas – koordinuoti asociacijos narių veiklą, atstovauti asociacijos narių interesams ir juos ginti ar tenkinti kitus viešuosius interesus.

Fondas – savo pavadinimą turintis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo, kurio pagrindiniai veiklos tikslai – labdaros arba (ir) paramos bei kitokios pagalbos teikimas Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymo (toliau – Labdaros ir paramos įstatymas) nustatyta tvarka fiziniams ir juridiniams asmenims mokslo, kultūros, švietimo, meno, religijos, sporto, sveikatos apsaugos, socialinės globos ir rūpybos, aplinkos apsaugos ir kitose visuomenei naudingomis ir nesavanaudiškoms pripažįstamosiose srityse. Fondo pavadinime turi būti žodžiai „labdaros“ ar „paramos“ arba „labdaros ir paramos“. (Labdaros ir paramos įstatymas).

Religinė bendruomenė yra asmenų grupė, siekianti įgyvendinti tos pačios religijos tikslus. Ji gali būti atitinkamos religinės bendrijos vietinis padalinys.

Šeimyna – šio įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įsteigtas pelno nesiekiantis ribotos civilinės atsakomybės viešasis juridinis asmuo.

Įvairioje literatūroje skiriami trys institucijų suskirstymo sektoriai:

- Valdžios institucijos, įskaitant teritorinę savivaldą ir jos institucijas;
- Privataus verslo subjektai;
- Nevyriausybinių ne pelno organizacijų visuma.

R.Šimašius (2007) skyrė yra dvi ne pelno organizacijų grupės: naryste paremtos organizacijos ir turtu paremtos organizacijos. Naryste paremtų organizacijų grupei priklauso visuomeninės organizacijos ir asociacijos; turtu paremtoms organizacijoms priklauso labdaros ir paramos fondai ir viešosios įstaigos.

L.Žalimienė (2003) teigia, kad nevyriausybinių globos institucijų tinklą sudaro tokių tipų institucijos:

- Vaikų dienos centrai;
- Vaikų užimtumo centrai;
- Vaikų prieglaudos;
- Vaikų klubai;
- Vaikų globos (laikinosios globos) namai;
- Šeimynos;
- Visuomeninių organizacijų, asociacijų, sąjungų, bendrijų, labdaros/paramos fondų, organizacijų vykdomos vaikams programos.

Socialinių paslaugų infrastruktūra (tinklas) – įvairaus tipo ir pavaldumo, įvairioms klientų grupėms skirtų socialinių paslaugų institucijų sistema ir jų ryšiai funkcionuojant tam tikroje teritorijoje. (Žalimienė, 2003).

Socialinių paslaugų teikėjai pagal savo statusą gali būti valstybinės, savivaldybių, nevyriausybinių (NVO) organizacijos ir privačios institucijos.

1.1.1. Vaikų dienos centrų veiklos funkcijos.

Nacionalinėje vaikų dienos centrų 2005-2007m programoje VDC apibūdinamas kaip viešasis juridinis asmuo, teikiantis socialines ir ugdymo paslaugas socialinės rizikos šeimoms ir vaikams.

Pagal Šiaulių miesto Vaiko teisių apsaugos skyriaus vaikų dienos centrų reglamentavimą: VDC tikslai:

1. pagerinti vaikų teisių ir interesų apsaugą.
2. mažinti neigiamą šeimos įtaką vaikui, puoselėti vaiko gebėjimus, padėti plėtoti juos saviraiškoje ir ugdyme, padėti jaustis vaikui saugiam, plėtoti jų intelektualinį pažintinį-kūrybinį akiratį, padėti moksleiviams pasijausti visaverčiais visuomenės nariais, fizinis, protinis, dvasinis, socialinis vaiko iš materialiai ir moraliai silpnų šeimų asmenybės ugdymas.

VDC pradėti steigti Nevyriausybinų organizacijų iniciatyva savivaldybių teritorijose jau nuo 1996 metų. Tarnybų duomenimis, 2001 metais Lietuvoje veikė 77 dienos centrai, kuriuos, lankė 2145 vaikai iš probleminių šeimų. Dabartiniais duomenimis šiuo metu Lietuvoje jų veikia 227. nevyriausybinių organizacijų jų įsteigė 102, 59 – savivaldybės, 27 – bendruomenės, fiziniai asmenys, 24 – parapijos, 15 – kt. steigėjai.. VDC įsikūrę mokyklų ar kitose patalpose (dažniausiai nuomojamose ar išlaikomose savivaldybių), jie padeda spręsti vaikų maitinimo, priešmokyklinio ir mokyklinio ugdymo, pamokų ruošos, laisvalaikio organizavimo problemas. Viena pagrindinių dienos centrų veiklų - atitraukti vaikus nuo neigiamos socialinės aplinkos, tenkinti vaikų poreikius ir sudaryti galimybes šeimai gauti socialines paslaugas. Kai kuriuose dienos centruose aktyviai dirbamas socialinis darbas su juos lankančių vaikų šeimomis. Tai daroma, norint pasiekti pagrindinį tikslą – padėti šeimai grįžti į visuomenę ir gyventi visavertį gyvenimą, kartu – užtikrinti tinkamą vaikų priežiūrą. Galima teigti, kad dienos centruose teikiamos paslaugos vaikams ir jų šeimoms atitinka alternatyvią globą.

Nevyriausybinų organizacijų vaikų dienos centrams iš valstybės biudžeto skirtos lėšos suteikia galimybę socialinės rizikos vaikus įtraukti į naudingą, prasmingą veiklą, padeda jiems keisti vertybines orientacijas, plėsti akiratį, adaptuotis visuomenėje, atitraukti nuo kenksmingos gatvės poveikio. Sistemingas, įvairiapusis socialinis edukacinis darbas šie centrai lankančių vaikų šeimomis gerina vaikų ir tėvų tarpusavio santykius, padeda pačiai šeimai spręsti iškilusias problemas. (Vaikų dienos centrų 2002-2004 m. programa).

Socialinės rizikos šeimos. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys, 2008 metų pabaigoje (tūkstančiais)

Metai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Šeimų skaičius	18,1	18,7	18,5	17,9	16,9	16,3	13,4	11,9	11,3
Auga vaikų	40,3	42,8	40,0	39,2	36,9	36,5	31,3	27,8	25,4

Šaltinis „Socialinis pranešimas 2008m” (sudaryta autorės)

Socialinės rizikos šeimų mažėjimui teigiamą poveikį darė bendruomenių lygmenyje plėtojamos kompleksinės paslaugos socialinės rizikos, socialiai remtinoms šeimoms. 2008 metais vaikų dienos centrus aplankė 6,5 tūkstančio vaikų, iš jų 5,1 tūkstančio buvo nuolat teikiamos socialinės ir ugdymo paslaugos. Didžiausią globojamų vaikų dalį sudarė pradinukai (nuo 17 iki 11 metų) – 49 procentus.

Statistiniai duomenys rodo, kad VDC tinkamai vykdo savo veiklą ir socialinės rizikos šeimos turi galimybę gauti jas tenkinančias paslaugas.

Vaikų dienos centruose vykdomos įvairios programos, kurių metu vykdomas vaikų ir paauglių nusikalstamumo prevencijos darbas, kuriuo ugdoma vidinė motyvacija ir socialiniai įgūdžiai, įgalinantys veiksmingai pasipriešinti neigiamai gatvės įtakai ir padedanti užtikrinti gerą savijautą bei vidinę pusiausvyrą įvairiose sudėtingose gyvenimo ir bendravimo bei bendradarbiavimo situacijose.

Dienos centrams iš valstybės biudžeto skiriamos lėšos suteikia galimybę vaikus įtraukti į naudingą, prasmingą veiklą, padeda jiems keisti vertybių sistemą, plėsti akiratį, adaptuotis visuomenėje ir aplinkoje, atsitraukti nuo pavojingo ir kenksmingo gatvės poveikio. Sistemingas, įvairus, įvairiapusis darbas su šiuos centrus lankančių vaikų šeimomis gerina vaikų ir tėvų santykius, padeda konstruktyviai spręsti iškilusias problemas. Taip galima tikėtis, kad mažės socialinės rizikos šeimų skaičius.

Norima keisti visuomenę ir visą aplinką, bet svarbiausia reikia pradėti tinkamai ugdyti jaunuolius. Nuo to, kaip bus priimtas vaikas, kokia bus sukurta socialinė aplinka, priklausys vaiko ateitis. Vaikų dienos centrus lanko vaikai ir paaugliai iš nedarnių šeimų, nepatyrę tėvų ir artimųjų meilės, apleisti fiziškai ar emociškai, netgi psichologiškai sugniuždyti. Daugelis praradę motyvaciją siekti mokslo, negebantys, nes nenorintys gebėti žvelgti į ateitį. Atsiliekantys moksle, asocialūs vaikai ir paaugliai dažniausiai savo klasėje yra atstumti, izoliuoti, iš jų pasityčiojama, jų santykiai su kitais mokiniais yra įtempti. Socialiai nepriimtinas elgesys, toks kaip agresija, yra susiję su bendraamžių atstūmimu. Sprendžiant įvairias problemas, kylančias atstumtiems vaikams, bandoma lavinti socialinius vaikų įgūdžius ir kitais būdais pakelti jų statusą tarp bendraamžių. (Giedrienė, Grudzinskas, Navaitis, 1999). Tačiau įtampa šiems vaikams mokykloje

natūralus reiškiny, o bendraklasiai jų dažniausiai nemėgsta ir vengia. Vaikams iš žemesnių socialinių sluoksnių, dėl nepakankamos saviraiškos grupės sąlygomis patirties bendravimo etiketo stokos būdinga tam tikra socialinė izoliacija ir konfliktiškas socialinio tapimo kontekstas. (Juodaitytė, 2000). Dažniausiai patenkama į tokių pat atstumtųjų grupę, kurioje vyksta dar žiauresnė ir atviresnė kova už būvį, už vietą pasaulyje. Galiausiai suvokiama, kad kuo ilgiau vaikas išbūna gatvėje, tuo jam sunkiau grįžti į visuomenei priimtina normalią aplinką.

Vaikų dienos centrus lanko vaikai iš asocialių šeimų, mažas pajamas turinčių šeimų, taip pat iš nepilnų šeimų (turinčių tik vieną iš tėvų). 2008 metais 39 procentai visų nuolat globojamų vaikų į centrą pateko rekomenduoti vaikų teisių apsaugos tarnybų. 2008 metais dienos centruose daugiausia lankėsi vaikai iš mažas pajamas turinčių šeimų (2,9 tūkst.), o taip iš šeimų, kuriose vaiką augina viena motina ar tėvas (1,6 tūkst.) bei neužtikrinančių vaikui reikiamos priežiūros (1,6 tūkst.). (žr.3 lentelė)

3 Lentelė

Šeimų pasiskirstymas pagal problemas

Šeimos	Šeimų skaičius
Turinčios mažas pajamas	2943
Nepilnos	1618
Nesirūpina	1559
Priklausomybės	1124
Gausios	1045
Globėjų	144

Socialinių paslaugų ir priežiūros departamento duomenys. (lentelė padaryta autorės).

Dėl socialinio statuso, tokie vaikai patiria daug pažeminimų iš savo bendraamžių mokykloje. Pagrindinis vaikų dienos centrų tikslas – sukurti šiems vaikams tokią aplinką, kur jie jaustųsi saugiai svarbūs ir reikalingi. Vaikai nuolat patiriantys stresą (namuose dažnai girtaujama, smurtaujama), kitų veiksmus suvokia kaip grėsmę ir atsako agresija. Jie dažnai yra prislėgtos nuotaikos, užsidarę ir liūdni. Dažnai savo pyktį išlieja ant kitų dienos centrų vaikų. Jie jaučia menkavertiškumo jausmą, nepasitiki savo jėgomis, sunkiai prakalbinami. Dėl to būtina kuo greičiau ir kompetentingiau atpažinti tokius vaikus, juos įtraukti į visuomenei priimtina veiklą. Pagal Šiaulių miesto vaiko teisių apsaugos tarnybos vaikų dienos centrų kriterijus (2003) pagrindiniai dienos centrų pagrindiniai tikslai ir yra:

1. Mažinti neigiamą šeimos įtaką vaikui;
2. Skatinti gebėjimus, ugdyti saviraišką;
3. Sudaryti sąlygas vaikui jaustis saugiai;
4. Plėtoti intelektualų pažintinį ir kūrybinį akiratį;
5. Padėti pasijausti visaverčiu visuomenės nariu;
6. Skatinti mokymosi motyvaciją;
7. Ugdyti asmeninės higienos įgūdžius;

8. Bendrauti su vaikų tėvais bei įvairiomis institucijomis.

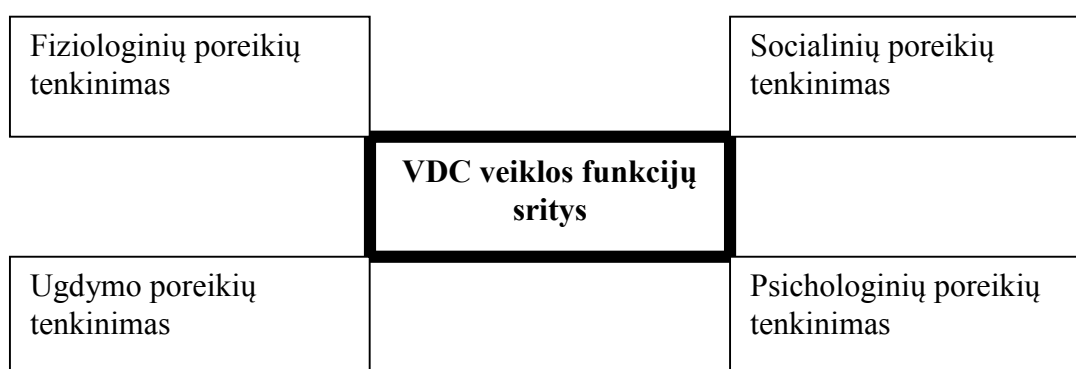
4 Lentelė

**Dienos centrų uždaviniai vaiko teisių apsaugos tarnybos vaikų dienos centrų kriterijuose
(2003)**

Uždaviniai	Veikla
EDUKACINIAI UŽDAVINIAI	Išsilavinimo siekis
	Individualus vaiko ugdymas
	Švietėjiška veikla
SOCIALINIAI UŽDAVINIAI	Motyvacijos didinimas mokytis
	Higienos ugdymas
	Turiningas laisvalaikio kūrimas
	Bendravimo ugdymas
	Tėvų konsultavimas
	Vaiko apsauga nuo smurto
	Vaiko integracijos siekis
	Vaiko identiteto vertinimas
	Bendradarbiavimas su specialistais
	Teigiamos psichologinės aplinkos kūrimas
PSICHOLOGINIAI UŽDAVINIAI.	Psichinės sveikatos užtikrinimas

Vaikų dienos centrų veikla grindžiama visapusišku asmenybės ugdymu. Pagal humanistinę teoriją (Maslow,1968, Rogers,1969) pirmiausia turi būti užtikrinti žmogaus fiziologiniai poreikiai, tuo principu vadovaujasi ir vaikų dienos centrai: pirmiausia siekiama aprūpinti maistu, rūbais, saugia fiziškai ir psichologiškai aplinka. Kai patenkinami fiziniai poreikiai siekiama ugdyti bei stiprinti socialinius įgūdžius, dar vėliau stiprinti vaikus psichologiškai. Viso darbo metu paraleliai yra dirbama su tėvais, siekiama tėvams stiprinti socialinius įgūdžius bei socialinį atsparumą.

Pagal uždavinius išskiriamos veiklos funkcijų sritys (žr 1 pav.)



1 pav. VDC veiklos funkcijų sritys (sudaryta autorės)

Trumpai aptariant vaikų dienos centrų tikslai: mažinti neigiamą šeimos įtaką vaikui, skatinti gebėjimus, ugdyti saviraišką, sudaryti sąlygas vaikui jaustis saugiam, plėtoti intelektualų pažintinį ir kūrybinį akiratį, padėti pasijusti visaverčiu visuomenės nariu, skatinti mokymosi motyvaciją, ugdyti asmeninės higienos įgūdžius, taip pat maitinti vaikus, bendrauti su jų tėvais bei įvairiomis institucijomis. (Budvytienė, 2003).

1.1.2. Vaikų dienos centrų veikos funkcijų teisinis reglamentavimas ir veikla

Vaikų dienos centrų veikla reglamentuojama Lietuvos Respublikoje galiojančiais įstatymais ir teisės aktais.

Socialinių paslaugų katalogas 2000m. (2000-07-10, Nr.70).

Kataloge nurodoma, kad vaikų dienos centruose teikiamos informavimo ir konsultavimo, bendravimo, socialinio darbo, ugdymo, mokymo, laisvalaikio organizavimo (kultūros, sporto, švietimo), maitinimo organizavimo, asmens igienos ir priežiūros, buitinės paslaugos. Socialinių paslaugų teikimas priklauso nuo vaikų dienos centrų klientų interesų ir veiklos organizavimo.

Taip pat šiame kataloge teigiama, kad vaikų dienos centrų personalo struktūra priklauso nuo klientų, jų skaičiaus ir teikiamų paslaugų.

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2002-04-09, Nr.I-1579).

Šiame įstatyme akcentuojama, kad pagrindinis socialinių paslaugų vaikų dienos centruose tikslas yra patenkinti kliento gyvybinius poreikius ir sukurti tinkamas gyvenimo sąlygas. Pagrindinis uždavinys – grąžinti galimybę vaikų dienos centro klientams pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę. Taip pat šiame įstatyme įtvirtinama, kad savivaldybė, organizuodama socialinių paslaugų teikimą, bendradarbiauja su vaikų dienos centrais. Socialines paslaugas vaikų dienos centrams teikiančios nevyriausybinės organizacijos ir savivaldybė konkurso keliu arba be jo gali sudaryti dvišalę sutartį dėl socialinių paslaugų teikimo sąlygų vaikų dienos centruose, kontrolės ir finansavimo. Vaikų dienos centrai kasmet atsiskaito savivaldybei už skirtų savivaldybės lėšų panaudojimą.

Nacionalinė nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004 metų programa (2002 – 05 – 24, Nr. 731).

Ši programa buvo pirmoji skirta spręsti priešmokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, augančių probleminėse šeimose, socialines problemas, organizuoti jų ugdymą, popamokinį užimtumą, užtikrinti socialinį darbą su tėvais, siekiant sudaryti sąlygas vaikui grįžti į šeimą. Nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centruose turi būti sudarytos tinkamos sąlygos vaikų socializacijai, vaikų ir paauglių nusikalstamumo ankstyvajai prevencijai, socialinių paslaugų probleminėms šeimoms teikimui.

Ši programa parengta, nes gausėja probleminių šeimų, auginančių vaikus. (lentelė) Jose augantys vaikai papildomai neugdomi, nelanko mokyklos arba ją lanko blogai, namuose nėra užtikrinama pamokų ruošą. Didėja vaikų ir paauglių nusikalstamumas. Ši problema tampa aktualia socialine, pedagogine, teisine vaiko teisių apsaugos problema.

Ši programa parengta įgyvendinant Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas ir atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto 2001 m. sausio 17 d. išvadas dėl Lietuvos

Respublikos įžanginės Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje ataskaitos. Šioje ataskaitoje yra išreikštas didelis nerimas dėl daugėjančių vaikų, netenkančių tėvų globos, nes nuolat gausėja socialiai nepalankių šeimų, kad labai daug tėvų globos netekusių vaikų apgyvendinami institucijose, nes gyvendami socialiai pažeistose arba turinčias mažas pajamas šeimose jie negali gauti tinkamos pagalbos, nes trūksta alternatyvios globos.

Programa parengta derinant su vykdomomis vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugą užtikrinančiomis programomis ir koncepcijomis.

Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos (2003-01-18, Nr.A1-207)

Šios rekomendacijos skirtos specialistams, kurie organizuoja ir vykdo veiklą su socialinės rizikos šeimomis. Šių metodinių rekomendacijų tikslas – pateikti socialinio darbo specialistams siūlymus, kaip padėti socialinės rizikos šeimai spręsti problemas, taikant prevencines ir intervencines priemones.

Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas (2004-02-14, Nr. IX-1969).

Šis įstatymas aktualus tuo, kad reglamentuoja juridinių asmenų, kurių teisinė forma yra asociacija (vaikų dienos centrai), steigimą, valdymą, veiklą, pertvarkymą, pabaigos ypatumus. Tai juridinių ir fizinių asmenų savarankiškas susivienijimas, vykdamas vaikų dienos centrų narių nustatytus socialinius uždavinius bei funkcijas. Tačiau vaikų dienos centrams kaip asociacijoms, kurių veiklą reglamentuoja ir kiti įstatymai, šio įstatymo nuostatos galioja ir taikomos tik tiek, kiek neprieštarauja kitų įstatymų nuostatoms.

Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros 2004-2006 metų programa (2003-09-18, Nr.1178).

Programos tikslas – gerinti socialinių paslaugų infrastruktūrą bendruomenėse. Programos paskirtis – sudaryti sąlygas plėtoti socialines paslaugas savivaldybėse, sukurti sąlygas gyventojams naudotis socialinėmis paslaugomis, skatinti nevyriausybinę organizacijų, teikiančių socialines paslaugas, savivaldybių institucijų, regionų, užsienio partnerių bendradarbiavimą. Pagal šią programą vaikų dienos centrai galės gerinti socialinių paslaugų kokybę, didinti socialinių paslaugų prieinamumą, plėsti bendradarbiavimą ne tik su kitais dienos centrais bet ir skatinti bendruomenės institucijų ir organizacijų iniciatyvą prisidėti prie vaikų dienos centrų socialinių paslaugų sistemos plėtros naudoti tarptautinių fondų paramą.

Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005-2007 metų programa (2004-12-01, Nr. 1525).

Ši programa tęsia nacionalinę nevyriausybinę organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004 metų programą. Programa skirta vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, socialinėms problemoms, susijusioms su vaikų priežiūra ir ugdymu spręsti.

Padėties analizėje matoma, kad „daug socialiai pažeidžiamų, įvairių materialinių ir psichologinių problemų turinčių šeimų vis dar nesugeba prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Socialinės rizikos šeimos stokoja vaikų priežiūros ir ugdymo įgūdžių, neužtikrina pagrindinių savo vaikų teisių. (citavimas)

Šios programos tikslas – skatinti kurti socialinių paslaugų infrastruktūrą, skirtą dirbti su socialinės rizikos šeimomis, kad vaikai galėtų augti savo šeimose ir nebūtų atskirti nuo tėvų.

Siekiant įgyvendinti šios programos tikslą, numatyti uždaviniai:

1. skatinti socialinių partnerių ryžtą kurti vietos bendruomenėse dienos paslaugų infrastruktūrą, teikiančią socialines paslaugas šeimai ir vaikui;
2. tobulinti teisinę bazę, reglamentuojančią dienos centrų veiklą;
3. įvertinti dienos centruose teikiamų paslaugų vaikui ir šeimai kokybę;
4. organizuoti dienos centrų darbuotojų kvalifikacijos tobulinimą;
5. parengti ir išleisti metodinę medžiagą dienos centrų darbuotojams ir rekomendacijas tėvams vaikų priežiūros, šeimos krizių prevencijos klausimais.

Savivaldybėse neišplėtos nestacionarios paslaugos šeimai ir vaikams, daug socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų, netinkama jų priežiūra ir ugdymas, todėl buvo parengta ši programa, siekiant gerinti esamą situaciją.

Socialinių paslaugų planavimo metodika (2006-11-15, Nr.1132)

Šios metodikos esmė yra nustatyti socialinių paslaugų planavimo savivaldybėje principus, socialinių paslaugų planavimo subjektus, socialinių paslaugų plano projekto tvarką, plano struktūrą ir turinį. Vienas svarbiausių socialinių paslaugų planavimo proceso tikslų yra gerinti socialinių paslaugų kokybę, didinti jų kompleksiskumą ir veiksmingumą, apimančią efektyvesnės socialinių paslaugų struktūros kūrimą ir esamos pertvarkymą.

Pagal socialinę ekonominę ir demografinę padėtį nustatomi socialinių paslaugų poreikiai ir numatomos jų įgyvendinimo priemonės. Jeigu nėra galimybės teikti socialines paslaugas, būtina parengti planą, kuriame būtų numatyti būdai ir priemonės, užtikrinančios paslaugų kokybę artimiausiu metu.

Galima teigti, kad rizikos grupės šeimos ir vaikai kelia susidomėjimą, šiuo klausimu dirba įvairios darbo grupės, rengiamos programos, planai, rekomendacijos, strategijos, kuriomis siekiama užtikrinti pagalbą šeimoms ir vaikams. Svarbu prisidėti prie socialinės politikos formavimo, reaguoti į daromus politikų sprendimus, nes valstybės socialinė politika yra palanki vaikų dienos centrų vystymuisi ir plėtrai.

Vaikų dienos centrų veikla

Visa informacija apie Šiaulių miesto savivaldybės dienos centrus pateikiama Šiaulių miesto savivaldybės administracijos vaikų teisių apsaugos skyriuje. Ten nurodomi tiek kriterijai

nustatantys, kurios įstaigos gali būti įteisintos kaip vaikų dienos centrai, tiek jų pagrindiniai tikslai ir uždaviniai.

5 Lentelė

Šiaulių miesto Vaikų dienos centrai (sudaryta autorės)

Vaikų dienos centras	Veiklos tikslas	Lankančių vaikų skaičius
Šiaulių vyskupijos „Caritas“ vaikų dienos centras	Ugdyti vaiko asmenybę, įgūdžius ir saviraišką, remiantis krikščioniška vertybių sistema, teikti individualią pagalbą vaikams, paaugliams	45
Šiaulių miesto savivaldybės biudžetinės įstaigos Socialinių paslaugų centro vaikų dienos centras „Dienos užimtumo grupė“	Užtikrinti permanentinį asmenybės ugdymą ir turiningą vaikų popamokinį užimtumą.	10
Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“ Šiaulių skyriaus dienos centras	Mažinti neigiamą šeimos įtaką vaikui, puoselėti vaiko gebėjimus, padėti plėtoti juos per saviraišką ir ugdymą padėti vaikui jaustis saugiu bei visaverčiu visuomenės nariu.	20
Klubas „Tarp savų“	Vykdyti prevencinę, švietėjišką, kultūrinę veiklą.	35
Šv. Apaštalo Petro ir Pauliaus Katedros parapijos Vaikų dienos centras „Vilties spindulys“	Ugdyti vaiko asmenybę, įgūdžius, saviraišką, remiantis krikščioniška vertybių sistema, teikti individualią psichologinę, pedagoginę pagalbą, ruošti švietėjiškas programas skirtas vaikams bei jų šeimos nariams, pasirūpinama dienos centrą lankančių vaikų maitinimu.	25

Šiaulių vyskupijos „Caritas“ vaikų dienos centre projekto tikslas – ugdyti vaiko asmenybę, įgūdžius ir saviraišką, remiantis krikščioniška vertybių sistema, teikti individualią pagalbą vaikams, paaugliams, kurie stokoja priežiūros, kenčia nuo fizinės, psichologinės prievartos, turi bendravimo problemų arba priklauso rizikos grupei.

Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“ Šiaulių skyriaus dienos centro tikslas – mažinti neigiamą šeimos įtaką vaikui, puoselėti vaiko gebėjimus, padėti plėtoti juos per saviraišką ir ugdymą padėti vaikui jaustis saugiu bei visaverčiu visuomenės nariu.

Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“. Dienos centrą lankančių vaikų šeimos priklauso socialinės rizikos grupei. Dienos centro darbuotojai stengiasi padėti vaikams iš socialinės rizikos grupių šeimų socializuotis, stengiamasi suteikti sąlygas vaikams augti šeimose, kad jie nebūtų atskirti nuo savo tėvų. Dienos centre vaikams skiriama įvairi pagalba ir parama (pedagoginė, socialinė, psichologinė, materialinė pagalba).

Socialinių paslaugų centro Vaikų dienos centro „Dienos užimtumo grupės“ projektas skirtas socialiai apleistiems vaikams. Projektas sudarytas siekiant užtikrinti permanentinį asmenybės ugdymą ir turiningą vaikų popamokinį užimtumą. Vaikams sudaryta galimybė gauti bendravimo su bendraamžiais, pareigingumo ir kitų įgūdžių, atsižvelgiant į vaikų galimybes ir poreikius.

Nuo 2001 metų Socialinių paslaugų centre veikia vaikų dienos užimtumo grupė. Ji įkurta pradinių klasių vaikams iš socialiai remtinų, probleminių, asocialių šeimų, tiems, kurių namuose nėra tinkamų sąlygų pamokų ruošai, buitines sąlygas neatitinka poreikių, vaikui nesudaromos sąlygos ugdymui, lavinimui, laisvalaikio praleidimui, fiziniam aktyvumui. Tokie vaikai paprastai ieško prieglobsčio gatvėje, susidraugauja su vyresniais, turinčiais pavojingų kontaktų asmenimis, jie įtraukiami į nusikalstamą veiklą. Rizikos grupės vaikai, likę be tinkamos tėvų priežiūros, be materialinės ir dvasinės paramos, susiformuoja neigiamą požiūrį į žmones ir gyvenimą, susikuria savitą pasaulėvaizdį, gyvenimo būdą: vagiliauja, rūko, vartoja alkoholį ir narkotikus, linksta į nusikalstamą veiklą (valkatavimą, nusikaltimus).

Šiame vaikų dienos centre įrengta klasė vaikų dienos centro užimtumo grupės popamokinei veiklai. Dienos užimtumo grupė vaikams iš rizikos grupės šeimų sukuria teigiamą fizinę ir emocinę aplinką, kurioje jis jaučiasi saugus, kur sudaroma padrašinti aplinka vaiko mokymuisi (namų darbų užduočių atlikimui, padedant pedagogams) ir intelektualiniam vystymuisi sudaromos sąlygos vaiko savitvarkos gebėjimų ir higienos įgūdžių ugdymui. Meninių užsiėmimų ir žaidimų metu ugdomas vaiko kūrybiškumas. Vaikų užimtumo grupėje:

-dalinai patenkinamas fiziologinis vaikų poreikis pavalgyti. Valgio metu ugdomi vaikų būtiniai ir higieniniai įgūdžiai: vaikai mokomi prieš valgį nusiplauti ranka, nusinešti indus, mandagiai elgtis prie stalo, padėkoti valgyklos darbuotojams;

-atitraukiamas vaiko dėmesys nuo žalingų įpročių, užimtumo dėka sudaromos sąlygos ugdytis, lavintis, įdomiai praleisti laisvalaikį, savo turimą energijos perteklių nukreipti pozityvia linkme – sportuojant, žaidžiant grupinius žaidimus;

- meninių užsiėmimų ir žaidimų metu ugdomas vaiko kūrybingumas. Vaikai per judesį, muziką, spalvas mokomi išreikšti savo jausmus, pažinti ir atskleisti savo kūrybines galias;

- organizuojama kultūrinė veikla: teatrų, filmų, parodų, renginių mieste lankymas; ekskursijų, išvykų į gamtą ar įžymias vietas organizavimas ir kt.;

- vaikams sukuriama savarankiškų įgūdžių formavimasi užtikrinanti aplinka, kurios dėka jie supranta pareigų ir atsakomybės reikšmę, mokosi per asmeninį patyrimą ir įgyja pasitikėjimo pagal galimybes tapti savarankiškais;

- vaikams sudaromos sąlygos tinkamai reguliuoti savo jausmus ir elgesį, galimybės laisvai išsakyti savo nuomonę ar pageidavimus, sukuriama aplinka, kurioje vaikas jaučiasi pripažintas, svarbus ir saugus.

Klubo „Tarp savų“ projektas skirtas prevencinei, švietėjiškai, kultūrinei veiklai vykdyti, siekiant spręsti paauglių ir jaunimo laisvalaikio užimtumo problemas, atitraukiant juos iš gatvės, sudominti kultūrine, švietėjiška bei kita veikla. Taip pat pasirūpinama klubą lankančių vaikų maitinimu.

Katedros parapijos namų Vaikų dienos centro tikslas – ugdyti vaiko asmenybę, įgūdžius, saviraišką, remiantis krikščioniška vertybių sistema, teikti individualią psichologinę, pedagoginę pagalbą, ruošti švietėjiškas programas skirtas vaikams bei jų šeimos nariams, pasirūpinama dienos centrą lankančių vaikų maitinimu.

Čia vaikai kasdien ruošia pamokas, kuriems padeda savanoriai, vaikai mokosi vaidybos, siuvinėjimo.

Šiame centre lankosi Palendrių vienuolyno vienuoliai, glaudžiai bendradarbiaujama su klubu „Tarp savų“, „Caritu“.

Visą laiką stengiamasi, kad vaikai pajustų kuo daugiau šilumos ir meilės, bei kartu skatinama dalyvauti patiems kasdieniniame dienos centro gyvenime. Šiame centre vadovaujamosi supratimu, kad tai, ką vaikas gaus iš suaugusiųjų, tą ir grąžins, todėl visą laiką atsižvelgiama į vaiko interesus. Vaikai turi teisę būti ypač globojami ir remiami, jiems reikia specifinės apsaugos tiek iki gimimo, tiek ir po jo – iki pat pilnametystės, kol jis taps savarankiškas ir galės ginti savo teises, kaip ir kiekvienas žmogus. Siekiant užtikrinti tinkamą vaiko asmenybės raidą, privaloma jam garantuoti kokybiškas socializacijos sąlygas.

Viešosios įstaigos Vaikų dienos centro „Mūsų draugas“ projekto tikslas – šviesti tėvus vaikų auklėjimo klausimais, pažadinti jų norą dvasiškai, psichologiškai tobulėti, sudaryti sąlygas turiningai ilsėtis socialiai remtiniams bei rizikos grupės vaikams.

Dienos centruose vaikai pamaitinami, ruošia pamokas, mokomi savitvarkos įgūdžių. Jie ugdomi įtraukiant į bendrą veiklą: ruošia šventines programėles, parodėles, mokomi švęsti tradicines lietuvių liaudies šventes. Dalyvauja įvairiuose kultūrinuose bei sportiniuose renginiuose: lanko koncertus, parodas, spektaklius, vyksta į iškylas, ekskursijas, varžybas.

Trumpai apibendrinant galima teigti, kad vaikų dienos centrai, priklausydami socialines paslaugas teikiančių institucijų tinklui, teikia kompleksinę pagalbą socialinės rizikos vaikams ir jų šeimoms. Vaikų dienos centrų viena pagrindinių funkcijų yra užtikrinti vaikų pozityviosios socializacijos galimybes: plėtoti socialinius įgūdžius, ugdyti mokymosi, socialaus bendravimo ir socialinio atsparumo įgūdžius.

1.2. Vaikų pozityviosios socializacijos esmė ir ugdymo procesas.

Vaiko ugdymas ir socializacija – tarsi du tarpusavyje nuolat susiję, nenutrūkstantys procesai. Jų ryšių pagrindą sudaro aplinkos pažinimas stebint, veikiant, interpretuojant naujus apibendrinimus (Juodaitytė, 2002).

Vaikai tik gimę patenka į jiems nepažįstamą aplinką, kurią tyrinėja, ir su kiekviena diena vis labiau pažįsta. Per aplinką jie suvokia tikrovę. O įgyta patirtis padeda suvokti vis daugiau ir daugiau, padeda perfiltruoti įvairią gaunamą informaciją, padeda priimti reikiamą ir atmesti nereikalingą.

Vaikystės periodas, pirmasis žmogaus psichikos raidoje ir socialiniame jo tapsme, šiandienos visuomenėje įgyja ypatingą reikšmę jau vien todėl, kad vaikai kaip socialinė grupė savo amžiumi yra jauniausi ir socialiai nesavarankiški. Jais nuolat domimasi, tačiau jie užima visuomenėje gana prieštarinę padėtį.

Pedagogikoje vaikystės periodas dažniausiai yra apibūdinamas vaiko amžiaus raidos ypatybėmis, mažiau akcentuojamas savaiminis jo prigimtinių galių plėtojimas ugdyme, suteikiantis tam tikras naujas pažinimo bei veiklos galimybes aplinkoje. Ilgai nebuvo atitinkamai analizuojamas vaiko sąveikos su aplinka turinys ir būdai. Dėl šių priežasčių neatsakyta ir į labai svarbų vaikų socializacijai ir ugdymui klausimą: „Ar suaugusieji, tarp jų ir pedagogai, sudaro vaikui ugdymo procesuose palankias sąlygas jo socialinės patirties sklaidai?“ (Juodaitytė, 2002)

Kadangi vaikystė yra pats reikšmingiausias periodas socializacijoje ir šiame laikotarpyje vaikai yra labiausiai paveikiami aplinkos ir aplinkinių, todėl būtent šiame laikotarpyje didžiausią įtaką turi ir ugdymas. Vaikystėje vaikai daug lengviau priima visuomenės diegiamą informaciją.

Atsivėrus pedagogikoje naujoms tarpdisciplininio mąstymo galimybėms ir susiformavus konceptualiam požiūriui į vaikystę kaip į savaiminę ugdymo vertybę, kurios esmė – lanksti vaiko socialinės organizacijos struktūra, besireišianti per sąveiką su aplinka, atsirado galimybės išsamiau analizuoti socializacijos procesus vaikystėje siejant juos su ugdymu. Šiuo pagrindu buvo galima išsiaiškinti dar vieną svarbią problemą: kaip ugdymas, besikeisdamas kartu su visuomenės socialine-kultūrine raida, sudaro palankias sąlygas vaikų socializacijai.

Siekiant, jog jau vaikystėje vaikai taptų visaverčiais visuomenės nariais (šalies ir pasaulio), nebeužtenka peržiūrėti tik atskirus ugdymo vaikystėje klausimus (turinį, metodus ar formas). Tenka ieškoti sisteminių-struktūrinių ugdymo sąsajų su socializacijos procesais vaikystėje. Todėl šiandienos pedagogų, ypač pirmosios švietimo grandies, tenka orientuotis į ugdymą kaip procesą, stiprinantį vaiko socializaciją, vykstančią socialinės tikrovės įvairovėje (Juodaitytė, 2002).

Vaikas, bendraudamas su draugais ir jam artimais žmonėmis, įgyja socialinės patirties, plečiasi ir jo aplinka, kuri jį supa, ir kurioje jis yra ugdomas bei ugdomi. Įgijęs daugiau patirties

vaikas toliau plečia savo akiratį, plečiasi žmonių ratas, su kuriais bendrauja, ir taip tobulina savo santykius su pedagogais, tėvais, kitais vaikais.

Dabarties pedagogika yra tas mokslas, kuris savyje integruoja įvairių socialinių ir humanitarinių mokslų pasiekimus ir rūpinasi mokytojų nauju mąstymu, universalių edukacinių idėjų visuma, reikšmingų visoms švietimo sistemos grandims, apimančioms vaikų ir suaugusiųjų ugdymą. Būtent šiuo pagrindu pedagogas ir gali būti pajėgus konstruoti lanksčius, į vaikų pasiekimus socializacijoje orientuotus jų ugdymo modelius.

Ugdymas sustiprina vaiko socializacijos procesus, suteikdamas tam tikrą diferenciaciją ir papildydamas socializacijai būtiną sąlygą: natūralią vaiko sąveiką su aplinka. Ugdymo procese yra sistemingai lavinamos vaiko vidinės galios, ypač protinės, įvaldoma tam tikra intelektualinių ir praktinių mokėjimų sistema. Kartu sustiprėja vaiko sąveika su žmonių patirtimi, sudaromos naujos prielaidos vaiko ugdymui ir saviugdai. Ugdymo procese aktualinamas ir ankstyvasis vaikų pasirengimas profesinei veiklai ateityje bei suaugusio žmogaus vaidmenims (Juodaitytė, 2002).

Pozityvioji socializacija suprantama kaip pozityvių veiksmų politika (pozityvios socializacijos scenarijus), kuri remdamiesi tam tikri asmenys ar jų grupės koreguoja socializacijos subjektų elgseną, siekdami įtvirtinti kultūros pozityviuosius komponentus ir sudaryti užkardą visuomenei nepriimtinių šios kultūros elementų pasekmėmis. (Kvieskienė, 2005)

Vienas socializacijos tikslų – išugdyti įgūdžių, padedančius sutarti su kitais žmonėmis. Norint sėkmingai pritapti, reikia mokėti bendradarbiauti, dalytis, prireikus – padėti. Vaikai, kurie daugiau bendrauja šeimoje ir su draugais, bręsta sparčiau negu tokios patirties stokojantys vaikai. (Berns, 2009)

Jeigu dirbama pakankamai kryptingai, ir jei ugdymui sudaromos geros sąlygos, tada yra didelė galimybė pasiekti gerų ir norimų rezultatų, vaikas vystosi ir tobulėja tinkama linkme, įveikdamas visus kelyje pasitaikančius sunkumus.

Pasak A. Juodaitytės (2002), bendriausiais bruožais socializaciją galėtume apibūdinti kaip visuminę aplinkos įtaką, kuri sudaro sąlygas vaikui dalyvauti visuomenės gyvenime, suvokti jos kultūrą ir atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis. Ugdymas gali būti suprantamas kaip kryptingi suaugusiojo veiksmai, kuriais siekiam skiepyti vaikams pageidaujamus socialinius bruožus ir savybes. Socializacija kartu su ugdymu – tai tam tikras socialinis ir kultūrinis poveikis vaikui, kuriuo jis yra įjungiamas į visuomenės gyvenimą, o vėliau ir pats į jį įsijungia bei dalyvauja.

Bendriausiais bruožais socializaciją galėtume apibūdinti kaip visuminę aplinkos įtaką, kuri sudaro sąlygas vaikui dalyvauti visuomenės gyvenime, suvokti jos kultūrą ir atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis. Ši sąvoka yra artima ugdymo sąvokai. Socializacija vaikystėje – tai

procesas ir rezultatas, kai aktyviomis vaiko pastangomis įsisavinama socialinė patirtis, kurią jis perima aktyviai sąveikaudamas su ja. Iš pradžių patirtis tik atgaminama, o vėliau interpretuojama ir savitai transformuojama.

1.2.1. Vaikų socializacijos procesai ir pozityvioji socializacija

Socializacija yra labai ilgas ir visas žmogaus gyvenimo sritis apimantis procesas.

Kūdikystėje ir vaikystėje vyksta didžiausia ir intensyviausia socializacija, žmonėms būdingas priklausomybės periodas. Kiekviena karta, kiekvienas individas privalo išmokti atitinkamai socialiai elgtis tam tikrose situacijose, priklausomai nuo vietos ir laiko. Žmogus privalo išmokti būti pilnaverčiu savo visuomenės nariu. Socializacijos metu individas perima savo socialinę prigimtį. Šis procesas vyksta ne tik ankstyvajame žmogaus vystymosi periode, bet visą gyvenimą. Per šeimos narius (ypač tėvus), per draugus, mokykloje ir darbe visą gyvenimą formuojasi žmogaus asmenybė. Socializacijos metu kiekvienas individas privalo perimti pagrindinius socialinio gyvenimo šaltinius, elgesio taisykles, vertybes, siekius ir vaidmenis.

Kultūros perėmimas yra pagrindinė socializacijos dalis. Vertybės bei normos visiškai tampa vaiko asmenybės dalimi ir taip formuojama jo elgesį.

Pagal P. L. Berger ir Luckman, atsižvelgiant į asmens socializacijos amžių ir reikšmingumą, socializacija yra skirstoma į pirminę ir antrinę socializaciją. Pirminė socializacija suprantama kaip pagrindinių nuostatų perėjimo laikotarpis ir siejama su ankstyvąja vaikyste. Pirminė socializacija yra pati svarbiausia, nes šio proceso metu susiformuoja visos bazinės asmens nuostatos, vertybės, įgūdžiai, įsitikinimai, normos ir kt.

Pirminėje socializacijoje yra ypač svarbus asmens emocinis santykis su aplinka. Be emocinio santykio su individui reikšmingais asmenimis apskritai nebūtų įmanomas socializacijos procesas. Vaikai su kitais asmenimis tapatinasi jausmų ir emocijų pagalba.

Antrinėje socializacijoje nėra toks svarbus emocinis santykis, kaip pirminėje. Pirminė socializacija įtakoja antrinę, todėl dažnai pirmojo proceso metu perimtas tėvų pasaulis antrinės socializacijos metu gali sukelti sudėtingus išgyvenimus. Asmuo yra emociškai susijęs su pirminės socializacijos reikšmingais asmenimis. Kai vaikas supranta, kad tėvų pasaulis nėra vienintelis pasaulis, vaikas gali siekti keisti pirminės socializacijos metu internalizuotą turinį bei tapatybę. Vaikas gali keisti įgautas normas, vertybes, požiūrį. Žmogus susijęs su aplinkos pasauliu, sąlygojamas sociokultūrinio konteksto – šeimos, bendruomenės, visuomenės, tautos ir žmonijos. (Bruzgelevičienė, Žadeikaitė, 2008).

R.M. Berns (2009) teigia, kad planinga socializacija – procesas, kai suaugęs žmogus vadovaudamasis tam tikromis vertybėmis, kurias nuolat aiškiai perduoda vaikui, atitinkamai jį pagirdamas už paklusnumą. Neplaninga socializacija vyksta žmonėms bendraujant, stebint sąveikas.

Socializacijos požymiai išskirti A. Juodaitytės (2002m.)

1. Emociniai ryšiai. Kūdikio ryšys su kitu asmeniu.
2. Bendravimas.
3. Simboliai ir kalba.
4. Svarbių asmenų įtaka. Kompleksinė socialinė adaptacija.
5. Vaiko socialinis laikas. Kaip vaikas gali pasiręsti visuomenei, kuri bus kitokia, kai vaikas subręs. (Ką duoda vaikas visuomenei, o ne ką jis iš jos gauna).

Socializuodamasis vaikas prisiima ne tik kultūros vartotojo, bet ir kūrėjo vaidmenį, o suaugusieji turi šį procesą skatinti. (Juodaitytė, Martišauskienė, 2007). Kaip S. Neifachas. (2003) teigia, gyvenimas visuomenėje (sociume) – tai žmonių veiksmų visuma, jų dinamikos logika socialiniame laike. Šiuolaikinė žmogaus socialinė egzistencija – sparčiai besikeičianti visuomenės raidos trajektorija. Ji skatina kaitos greitį tautos funkcionavime, žmogaus gyvenime.

Pasak V. Vaicekauskienės (2005), žmogaus poreikių patenkinimas yra viena reikšmingiausių asmens dalyvavimo visuomeniniame gyvenime sąlygų. Šalia įgimtų fiziologinių – biologinių poreikių (maisto, miego, lytinio potraukio ir kt.) žmonėms yra svarbu patenkinti ir socialinius poreikius, kurie ir sudaro vaiko socializacijos pagrindą. Įvairūs autoriai – A. Adler, 1978; Z. Freud, 1997; A. Maslow, 1968; H. Murray, D. Rogers, 1969 ir kt. – dažniausiai įvardija tokius svarbiausius socialinius poreikius:

- ♦ saugumo poreikį, patenkinamą tada, kai žmogus nejaučia aplinkinių grėsmės savo saugumui;
- ♦ bendravimo (priklausymo) poreikį, patenkinamą priklausant šeimai, organizacijai ar kitai žmonių grupei, kurios narius sieja šilti jausmai ir artimi santykiai, bendra veikla bei pomėgiai;
- ♦ laimėjimų poreikį, įkvepiantį žmogų imtis atsakomybės ir rizikuoti, įveikti iššūkius ir pirmauti;
- ♦ savigarbos ir savęs įvertinimo poreikį, padedantį užimti deramą vietą tarp kitų žmonių grupėje ar bendruomenėje;
- ♦ savęs aktualinimo ir saviraiškos poreikį, atskleidžiant savo potencialias galimybes bei siekius;
- ♦ prierašumo ir meilės poreikį, patenkinamą turint artimų draugų, intymių santykių, mylint ir jaučiant kitų žmonių meilę. Tai galima panaudoti

Vaikas yra visiškai priklausomas nuo jį supančių žmonių – tiek suaugusiųjų, tiek bendraamžių. Jis turi išmokti prisitaikyti aplinkoje, turi išmokti atitinkamai elgtis, bendrauti, nes visuomenėje yra nustatytos tam tikros normos, taisyklės, kurių negalima pažeisti. Pažeidus šias normas vaikas gali likti nesuprastas.

A. Juodaitytė (2003) vaikų socializacijoje išskiria tris procesus:

- ♦ vaikai išmoksta būti visaverčiais visuomenės nariais;
- ♦ senoji karta jiems perduoda kultūrą ir tradicijas;
- ♦ įvyksta vaiko „savęs atskleidimas“.

Vaikai po truputį tampa visaverčiais visuomenės nariais tuomet, kai tinkamai adaptuojasi socialinėje aplinkoje, t.y. įgyja tam tikros patirties ir įgūdžių, išmoksta bendrauti su vyresniaisiais ir bendraamžiais, laikosi gyvenime nustatytų taisyklių, geba būti savarankiškais. Tad vaikams labai svarbu kontaktuoti su aplinkiniu pasauliu.

Svarbus yra ir socializacijos procesas, kuriame senoji karta perduoda šių laikų vaikams kultūrą bei tradicijas. Labai svarbus ryšys tarp vaikų ir senelių. Iš senelių vaikai gali sužinoti apie praeityje vykusius reikšmingus įvykius, iš senelių gali išgirsti senas pasakas, kurios yra pamokomojo pobūdžio. Pasisėdėjimai vakarais ir nuoširdus pokalbis vaikus socializuoja tinkama linkme.

Kai vaikai jau turi pakankamai žinių, patirties, bei įgūdžių, jie gali pradėti savarankišką gyvenimą, gali dirbdamas bei atlikdamas visuomenei naudingus darbus realizuoti save, išreikšti save kaip asmenybę.

Šie socializacijos procesai glaudžiai tarpusavyje susiję, ir jie egzistuoja papildydami vienas kitą. Pasak G. Kvieskienės (2005) institucijos – mokykla, bažnyčia, neformalaus ugdymo įstaigos, nevyriausybinės organizacijos, žiniasklaida, virtualioji aplinka – yra svarbūs socializacijos agentai kiekvienam asmeniui.

Pasak autorės, kiekviena institucija atlieka jai būdingą funkciją; visos socialinės institucijos susiformuoja ir funkcionuoja tenkindamos vieną ar kitą socialinį poreikį. Kai šis poreikis tampa nebereikalingas, institucijos gyvavimas tampa bereikšmis ir ji per tam tikrą laiką sunyksta.

Kai kurios institucijos atlieka lemiamą vaidmenį socializacijoje. Institucija gali vaiką veikti stipriai, arba nestipriai, priklausomai nuo to, kokią įtaką turi ši institucija visuomenėje.

Šeima ir bendruomenė

Svarbiausia ir artimiausia vaikui bendrija – šeima. Tai unikali socialinė institucija, nes joje pratęsiama gyvybė, individas tampa tam tikros grupės narys; čia prasideda jo ankstyvoji socializacija (Kvieskienė, 2005).

Vaikas pirmiausia būtent šeimoje įgyja socialinės patirties, perima šeimos vertybes, mokosi bendrauti su žmonėmis. Šeimoje formuojasi vaiko pradinis požiūris į gyvenimą ir tai turi didelę įtaką tolesniam vaiko socialinių procesų vystymuisi. Šeima siejasi su kitomis institucijomis bei jungiasi į tam tikras bendruomenes, kurios taip pat įtakoja vaiko socializaciją.

Gečas pažymėjo, kad šeima, tai yra tėvas, motina ir pats vaikas, yra pagrindiniai, paprasčiausi, taip pat sudėtingiausi socializacijos proceso veikėjai. Šis procesas – tai diskusijos,

pokalbiai kasdienėse situacijose, kultūriniai kodai, bendravimas, siekiant suvokti savo šeimos, giminės, o kartu ir socialines bei kultūrinės vertybes. (Kvieskienė, 2005)

Nuo to, kaip vaikas jaučiasi savo biologinėje ar globėjų šeimoje, priklauso jo socializacijos eiga, branda, o kai kada ir jos rezultatas. Su tuo sutinka ir jaunimas. 2004 metų tyrimo, kurio metu buvo apklausta daugiau kaip tūstantis šimtas 14-29 metų amžiaus Lietuvos gyventojų, duomenimis net 99% respondentų nurodė, kad jiems vertingiausia yra šeima (Kvieskienė, 2005).

G. Kvieskienė (2005) bendruomenę apibūdina kaip tam tikrą žmonių grupę, kuri siekia bendro tikslo. Šis tikslas, ypač artimiausiose bendruomenėse, glaudžiai siejasi su šeimos gyvenimu, nes yra susijęs su bendromis nuostatomis, gerovės kūrimu, savitarpio pagalba ir pan. Bendruomenė socialiniuose moksluose suprantama kaip tapatybės ir bendrumo jausmas, kuris atsiranda priklausant tam tikrai vietai, organizacijai ar socialinei grupei.

Bendruomenė negali būti be individo, o individas – be bendruomenės. Bendruomenė – tai vidinis individų ryšys (Kvieskienė, 2005).

G. Kvieskienės (2005) teigimu svarbiausias bendruomenės elementas yra žmonės, turintys tą patį interesą.

Būtent čia jis pirmiausia įgyja tam tikrą socialinį vaidmenį, atlieka tam tikras pareigas, kas paskui turi didelę įtaką bendraujant su kitais žmonėmis, kitoje aplinkoje, visuomenėje. (Johnson, 2000).

Šeima, kaip sociokultūrinis institutas, yra unikalus ne tik savo struktūra, funkcijomis, doroviniu statusu, bet ir specifiniu kultūros subjektu, garantuojančiu etnosui išlikimą. (Ataskaita apie vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano vykdymą 2005-2006 metais.)

Kiekvienas vaikas priklauso šeimai, tam tikrai bendruomenei. Šiose institucijose vaikas yra ugdomas, kartu su kitais bendruomenės nariais sprendžia įvairias gyvenimiškas problemas. Vaikui šeima ir bendruomenė, kuriai jis priklauso – tampa neatsiejama jo dalimi, iš kurios jis semiasi socialinių žinių, su kuriomis žengia per pasaulį, per gyvenimą.

Bendraamžių grupė

Dar viena iš institucijų, turinčių didelę įtaką vaiko socializacijai – tai bendraamžių grupės. Ši institucija stipriai veikia asmenybės vystymąsi. Būtent čia jis gali pasijausti savarankiška, bendraujanti asmenybė. Jau kūdikiai pradeda bendrauti. Kaip teigia L. Radzevičienė (2006) socialinė raida ankstyvajame amžiuje atspindi tam tikrą kūdikio emocinę būseną – būtent dėl visavertės emocinės raidos sėkmingai formuojasi kūdikio socialiniai įgūdžiai.

Vaikai susiranda draugų mokykloje, žaisdami kieme. Vaikai bendraudami tarpusavyje įsitraukia į visuomenės gyvenimą, dalijasi informacija, įgyja patirties, naujų įgūdžių, taip pat ir konkuruoja.

Kaip teigia U. Mielke (1997) bendraamžių grupėje gali geriau vystytis abipusis supratimas ir kooperacija, negu šeimoje. Ir jei nori priklausyti grupei, privalai laikytis jos normų. Grupės nariai, turį didesnę kompetenciją, tampa vaikams modeliu, pagal kurį jie išmoka naudingų elgesio normų. Socialinių ryšių išskirtinumas „grupėje pasižymi trimis požymiais:

- asmeninės kiekvieno grupės nario pareigos atliekamos dėl bendrų grupės normų, siekiant išsaugoti bendras vertybes;
- grupės narių priklausomybė nuo vienas kito, atsirandanti kaip pagrindas bendram interesui;
- individo identifikacija su grupe“ (Современная западная социология: словарь, 1990. P.305).

Kiekvienoje grupėje vaikas atlieka tam tikrą socialinį vaidmenį, taip ir bendraamžių grupėje kiekvienas vaikas turi tam tikrą vietą.

C. Sutton (1999) teigimu bendraamžių grupės įtaka paauglystės metais labai galinga. Tai ir atskaitos taškas, ir paramos šaltinis. Tačiau bendraamžių grupė už tą paramą kartais daug užsiprašo: ji galinga dėl to, kad gali atmesti, išjuokti ir izoliuoti tuos, kurie prie jos neprisiderina. Kadangi tokio amžiaus jaunimas labai trokšta kam nors priklausyti ir būti priimtas, galimybė būti atmestiems ypač grėsminga. Dėl to kartais imama rūkyti, užmezgami nenorimi seksualiniai ryšiai, geriama svaigalai, vartojami narkotikai, vagiliaujama parduotuvėse ar plėšikaujama.

Santykiai su bendraamžiais yra svarbus paauglio psichosocialinio funkcionavimo veiksnys (Newcomb et al., 1993). Paauglio raida susijusi su platesniu jo socialinių santykių kontekstu, kuris apima ir ryšius už klasės ribų, ir artimus abipusius santykius (Bukowski et al., 1996, Pakalnienė, 1996).

Paprastai vaikai kalbasi jiems maloniomis ir svarbiomis temomis, į kurias suaugusieji žiūri nerimtai, jų vengia ar net jas draudžia. Jie prasimano pokštus, dalijasi „reikšmingais“ išgyvenimais, linksmi pasakoja anekdotus, apkalba kitus vaikus ar suaugusius, išgyvena jausmus kitai lyčiai, aptarinėja draudžiamas temas (Mielke, 1997).

Ypač vėlyvojoje vaikystėje ir paauglystėje išryškėja vaikų bendravimo reikšmė. Vaikai susiskirsto į grupes, kuriose atsiranda ir lyderių. Vaikystėje vaikai dar nėra tiek įsitraukę į grupes, tačiau paaugliams draugų nuomonė yra svarbiausia. Tėvų nuomonė jiems mažai terūpi, viskam, ką sako tėvai dažnai prieštarauja.

Socializacija – individo integracijos į visuomenę procesas, patirties, reikalingos atlikti tam tikrus socialinius vaidmenis, įgijimas. Socializacija – tai žmogaus vystymasis per visą jo gyvenimą sąveikaujant su aplinka. Socializacija formuoja žmogų kaip visuomenės, kuriai jis priklauso narį. Individo socializacija vyksta įvairiomis aplinkybėmis, kurios turi skirtingus poveikius ir iš žmogaus reikalauja skirtingo elgesio. Socializacijos procesas vyksta ne tik vaikystėje, paauglystėje ir jaunystėje, bet ir brandos amžiuje. Socializacija taip pat yra individo tapimas asmenybe. Asmenybė ir visuomenė veikia viena kitą. Socializavimasis –tai asmenybės

nuostatų, vertybių, mąstymo būdų ir kitų asmeninių socialinių savybių perėmimas. Tai žmogaus vystymasis, sąveikaujant su aplinka, kuris prasideda ankstyvoje vaikystėje ir tęsiasi visą žmogaus gyvenimą. Asmenybės socializacija vyksta sąveikaujant su įvairiais veiksniais ir agentais.

Socializacija vaidina itin svarbų vaidmenį viso gyvenimo procese ir apimanti visas žmogaus gyvenimo sferas apimantis procesas.

Visuomenės nuomonė lemia elgesį. Vaikas, mokydamasis kalbėti, galvoti, jausti, perima jo aplinkai būdingus kultūrinius požiūrius, vertybes – jie tampa jo paties nuomone, vertybėmis bei nuostatomis. Žmonės perima ir lūkesčius jų elgesio atžvilgiu. Šio „perėmimo“ proceso – socializacijos – metu mokomasi „tinkamo“ elgesio, atitinkančio vaidmenis.

Socialiniai įgūdžiai. Jų ugdymas

Socialiniai įgūdžiai – tai verbalinio ir neverbalinio elgesio seka, kuri yra susijusi su aplinkinių žmonių elgesiu. Socialiniai įgūdžiai įgyjami stebint, modeliuojant aplinkinių elgesį bei gaunant grįžtamąjį ryšį apie savo elgesio pasekmes. (Kemerienė, Mazūrienė, Petronis ir kt., 2009).

Socialiniai įgūdžiai – tai gebėjimas:

- sugyventi su kitais asmenimis ir grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, ieškoti kompromisų, konstruktyviai spręsti konfliktus;
- mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais, siekti bendro tikslo;
- dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

N. Sturlienė (2007) išskiria tokius socialinius įgūdžius:

- Savęs pažinimas ir savigarba;
- Gebėjimas bendrauti;
- Gebėjimas priimti sprendimus;
- Gebėjimas spręsti konfliktus;
- Gebėjimas valdyti jausmus;
- Gebėjimas įveikti stresą;
- Gebėjimas atsisakyti;
- Kritinis ir kūrybinis mąstymas.

Socialių įgūdžių vaikai mokosi modeliuodami, pastiprinami, saugūs, padrašinami, leidžiant klysti, pasitelkus kantrybę. Jungtinėse Amerikos Valstijose *socialinių įgūdžių koncepciją* sukūrė Botvin (Botvin, 1988; Botvin ir kt., 1990). Išskiriami šie socialiniai įgūdžiai: gebėjimas spręsti problemas, kritinio mąstymo formavimasis, bendravimo, savigarbos, pasitikėjimo savimi ir savikontrolės įgūdžiai, gebėjimas įveikti stresą, psichologinio atsparumo kenksmingai socialinei

įtakai formavimasis. Įgytieji įgūdžiai jauniems žmonėms leidžia išvengti socialinės aplinkos įtakos. Pagal socialinių įgūdžių teoriją, jauniems žmonėms siekiama padėti išmokti kontroliuoti savo elgesį, priimti pagrįstus sprendimus, lemiančius pozityvų ir apgalvotą elgesį. Socialiniai įgūdžiai tobulėja juos taikant, o mokykla yra ir turi būti bendruomenės dalis, sudaranti kuo palankesnes sąlygas jiems lavinti.

1.2.2. Socialinės rizikos šeimos ir vaikų socializacijos ypatumai.

Burton (1990) *socialinės rizikos šeima* – šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja psichoaktyviosiomis medžiagomis; yra priklausomi nuo azartinių lošimų; neprižiūri savo vaikų, leidžia jiems valkatauti, elgetauti; dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų; naudoja psichologinę, fizinę arba seksualinę prievartą; gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams. (Kondrotaitė, 2006).

Kaip I. Leliūgienė (2003) teigia, kad *socialinės rizikos šeima* –tai šeima, kurios socialinis funkcionavimas dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių sutrikdytas. Ji neišvengiamai yra nevisavertiškumo būsenos. Tai pabėgėlių šeimos, daugiavaikės, auginančios neįgalius vaikus, nepilnos šeimos. Potenciali socialinė rizika gali atsirasti nepalankiomis ekonominėmis ir psichologinėmis sąlygomis, dėl sunkumų auklėjant vaikus, kylant šeimos narių konfliktams, girtuokliaujant, dėl priklausomybės narkotikams, žiauraus elgesio šeimoje, pirmiausia – vaikų atžvilgiu.

Rizikos grupės vaikams galima priskirti beglobius (gatvės) vaikus, asocialiose, nedarniose arba nepilnose šeimose gyvenančius vaikus, kurie nuolatos patiria psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, taip pat agresyvius ir bendraamžių atstumtus vaikus, kurie jau yra padarę smulkių nusižengimų arba nusikaltimų (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999, p.3).

Tyrimo rezultatai rodo, jog delinkventai augo daug nepalankesnėmis sąlygomis negu kiti jų bendraamžiai (Valickas, 1997, p.16). Dauguma linkusių nusikalsti vaikų dažniausiai yra iš tų šeimų, kurios patiria stiprų stresą ir yra nestabilios. Streso šaltiniai gali būti labai įvairūs: kai kurie susiję su tame rajone gyvenančiais asmenimis ir su ekonominiais veiksniais, o kai kurie - su tėvų socialine padėtimi. Skurdas, tėvų psychopatologija ar kriminalinis elgesys, skyrybos, tarpusavio konfliktai – visa tai yra šeimos veiksniai, susiję su vaikų elgesio sutrikimais (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999, p. 5).

Tėvai gali jaustis pasimetę dėl nesėkmių auklėjant vaiką ir dėl socialinės izoliacijos, kurią sukelia skurdas, skyrybos ir socialinės paramos trūkumas, todėl jie yra ne taip linkę bendrauti su vaikais ir užimti juos veikla, kuri skatintų jų pasirengimą mokytis, gebėjimą kontroliuoti emocijas, lavintų kitus socialinius sugebėjimus. Viso to veikiami vaikai, ypač tie, kurie yra įpratę elgtis priešiška, agresyviai, ateina nepasirengę mokyklos keliamiems socialiniams ir akademiniais reikalavimams, todėl jie dažnai patiria stresą dar ir mokykloje sunkiai adaptuojasi mokyklos aplinkoje, tampa klasės atstumtaisiais.

Socialinės rizikos vaikų šeimoms dažnai būdingi tam tikri bendri bruožai:

1. Girtaujantys tėvai, kurie nesugeba pasirūpinti savo vaikais, dažnai juos terorizuoja, muša (ypač tėvas, terorizuojantis ir motiną), namuose nuolat renkasi kompanijos, nuolat girtaujama. Visa tai stumia vaikus ieškoti naujų draugų, dažnai patraukiama į gatvę.
2. Šeimos, kurios neturi pastovaus pragyvenimo šaltinio (abu tėvai niekur nedirba), neturi kur gyventi, nuolatos keliasi iš vienos vietos į kitą, gyvena netinkamuose gyventi būstuose, namuose trūksta maisto ir kitų būtiniausių dalykų. Vaikai tėvų verčiami arba patys gali išeiti vaikatauti, vėliau įsitraukti į nusikalstamų grupuočių veiklą, prostituciją.
3. Vienišos motinos šeima, kurioje motina dažnai kaltina vaikus dėl nenusisėkusio gyvenimo, įkyriai pamokslauja ir priekaištauja. Padėtis dar pablogėja, jeigu vieniša mama verčiasi prostitucija, girtauja, vaikatauja. Šeimoje nuolat trūksta pinigų, vaikas jaučiasi nemylimas, nuolat kuo nors kaltinamas, ypač tokiomis ydomis, kurias turėjo jo tėvas.
4. Vienišo tėvo šeima (motina mirusi arba palikusi šeimą, patekusi į įkalinimo įstaigą ir pan.), kurioje tėvas nesugeba suteikti vaikams reikiamos priežiūros, garantuoti saugumo bei emocinio palaikymo, mažai dėmesio skiria bendravimui su vaikais.
5. Netikęs tėvų pavyzdys vaikams. Šeimose, kuriose tėvai užsiima nusikalstama veikla arba nesąžiningi su kitais žmonėmis, vaikai mato nederamo elgesio pavyzdžius, dažnai yra tėvų paliekami likimo valiais. Tokių šeimų vaikai pradeda vagiliauti, norėdami atkeršyti tėvams (dažnai vagia iš namų), arba tiesiog pateisina savo elgesį tuo, kad ir jų tėvai elgiasi panašiai. Šiuo atveju šeimos narių elgesys nulemia vaiko polinkį nusikalstamai veiklai.
6. Nepakankamas dėmesys vaikui. Vaikai iš šeimų, kuriose tėvai jais visai nesidomi, neskiria jiems laiko, nesidomi jų interesais, veikla, nebendruoja su jais, gali susirasti draugų, kurie užsiima nusikalstama veikla, uosto klįjus, vartoja narkotikus, ir taip pat įsitraukti į šią veiklą, norėdami prie jų pritapti.

Vaikai draugų grupėse Dažnai visos šios aplinkybės yra susipynusios: skurdas, nedarbas veda šeimą prie alkoholizmo ir narkotikų vartojimo, prie gyvenamosios vietos praradimo ir nesugebėjimo reikiamai pasirūpinti savo vaikais (Ignatavičienė, Žukauskienė, 1999, p.10-11). Tai pat didelė rizika, kai šeimoje yra tik vienas iš tėvų. Vaikai seka tėvų pavyzdžiu, todėl nepilnos šeimos tampa norma. Šitokio požiūrio reikia vengti, dirbant socio-educacinę darbą, puoselėjant vaikų teigiamą požiūrį į pilnas šeimas, šeimos vertybę. (Demienė, 2003). Dažnai visuomenėje socialinės rizikos šeimos vadinamos asocialiomis. R.M. Berns (2009), teigia, kad asocialus elgesys – elgesys, kuriuo daroma žala kitiems žmonėms: agresija, smurtas, nusikaltimai. Tėvų alkoholio ir tabako vartojimas yra pavyzdys vaikams. Todėl dažnai vaikai seka tėvų elgesiu: pabando vartoti alkoholį ir tabaką, ilgainiui tai tampa priklausomybe.

Vaikų alkoholio ir tabako ankstyvas vartojimas gali įtakoti vaikų mokslumą ir socialinių įgūdžių ugdymąsi. (Jackson, Henriksen, Dickinson, Levine, 1997).

Ignatavičienė, Žukauskienė (1999) išskiria vaiko nederamo elgesio priežastis, kurios susijusios su artimiausia vaiko aplinka, t.y. šeima ar kaimynais:

1. Netvarkingi (šurkštūs, triukšmingi..) kaimynai, kurie daro įtaką vaiko supratimą apie priimtina elgesį.
2. Krizė namuose, tokia kaip skyrybos, vieno kurio iš tėvų mirtis arba konfliktas šeimoje.
3. Šeima nemano, kad svarbu gauti išsilavinimą.
4. Šeimoje yra per daug arba per mažai kontrolės.
5. Vyresniųjų brolių ar seserų blogas elgesys arba dykinėjimas, kurį tėvai laiko priimtinu.
6. Pernelyg daug pinigų ir per daug privačios nuosavybės.
7. Pernelyg daug pareigų vaikui tenka namie, ir tai turi įtakos vaiko elgesiui mokykloje.
8. Dėmesio namuose stoka.
9. Per dideli arba per maži tėvų lūkesčiai vaiko atžvilgiu.

Smurtas šeimoje ir aplinkoje sutrikdo visą vaiko vystymąsi tiek fizinį, tiek emocinį. (Ribeiro, Trench Ciampone, 2001). Pradėjus lankyti mokyklą, nepalankiomis šeimos sąlygomis išaugusių vaikų padėtis, palyginti su bendraamžiais, dažnai iš karto yra blogesnė. Kaip teigia Valickas (1997), taip atsitinka dėl patirtos emocinės deprivacijos, tėvų dėmesio stokos, jų pasakojimų, atsakymų į gausius klausimus, įdomių žaidimų trūkumo ir pan. O vaikai, neturėdami tokių formavimosi sąlygų ir galimybių kaip jų bendraamžiai, ateina į mokyklą blogiau pasirengę mokymuisi. O vaikai, kurie atsilieka moksle, nepažangūs, neigiamų įvertinimų gauna ypatingai daug.

Sąvoka „smurtas“ nėra suprantama vienareikšmiškai, plačiąją prasme smurtas reiškia fizinę, emocinę, seksualinę prievartą, vaiko nepriežiūrą, apleistumą. Kaip Blažys (2001) teigia, fizinis smurtas – tai fizinės (ir visada emocinės) kančios, sužalojimas, pavartojant jėgą, turint tikslą ką nors fiziškai ar psichologiškai paveikti, prievartinis asmens laisvės varžymas, stipriai veikiant normalią egzistenciją (Gailienė, Kuklinskaitė, 2004).

Ypač aktuali yra vaiko nepriežiūra. Nepriežiūra – dėmesio vaikui stoka, nesirūpinimas, draudimas lavintis, šviestis, fiziškai vystytis, marinamas badu ir t.t. Vaiko nepriežiūra (apleistumas) gali būti fizinė, emocinė, pedagoginis apleistumas (Gailienė, Kuklinskaitė, 2004).

Ž. Arlauskaitė (2007) nepriežiūrą apibūdina – tai ilgalaikis situacijos, kai tėvai nepatenkina pagrindinių vaiko fizinių ir emocinių poreikių, dėl ko kyla grėsmė visavertei vaiko raidai. Taip pat yra išskiriami nepriežiūros požymiai: fiziniai (fiziškai silpniau išsivystęs nei kiti to paties amžiaus vaikai; mieguistumas dėl nuolatinio miego stygiaus; netinkami sezonui drabužiai; nešvarus, netvarkingai apsirengęs; nuolatos alkanas; dažnai serga, fiziškai išsekęs), psichiniai

(nuolatos pavargęs, baukštus arba „atvirkščiai, agresyvus; sunkiai koncentruoja dėmesį; sutrikusios atminties funkcijos; blogas suvokimas), socialiniai (nepasitikėjimas kitais; gali nustoti bendrauti su kitais bendraamžiais; bendrauja su vyresniais arba suaugusiais netinkamai besielgiančiais žmonėmis; blogas savęs vertinimas; socialinių įgūdžių stoka).

A.Kurienė (2007) sukonkretina nepriežiūros sąvoką, pagal autorę nepriežiūra yra tada, kai tėvai nesirūpina vaiku. Ji išskiria konkrečius nepriežiūros požymius:

- Neduoda vaikui valgyti;
- Nenuperka tinkamų drabužių;
- Palieka vaikus ilgam laikui vienus, be suaugusiojo priežiūros;
- Verčia vaiką atlikti pagal jo jėgas ir amžių per sunkius suaugusiojo namų ruošos darbus;
- Nepakviečia gydytojo kai vaikas serga, nepasirūpina vaistais. (Kurienė, 2007).

Socialinės rizikos šeimos ypatingai reikia organizuoti krizių prevenciją. Pagal Šeimos krizių prevenciją, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdus (2008), prevencija yra pirminė, antrinė ir tretinė:

I – sveikos gyvensenos ugdymas, psichikos atsparumo stiprinimas, sveikos aplinkos sudarymas;

II – ankstyvoji diagnostika, skubių krizių intervencija;

III – reabilitacija, reintegracija, psichologinių traumų sumažinimas.

Apibendrinant galima sakyti, kad vaikų socializacijai reikšmingi įvairūs socialiniai agentai (šeima, mokykla, bendraamžiai, bendruomenė), tačiau didžiausią įtaką turi šeima. Socialinės rizikos šeimos negali užtikrinti pozityviosios socializacijos, dėl būdingų neigiamų veiksnių, tokių kaip įvairios priklausomybės, smurto (fizinio, emocinio, seksualinio) naudojimas, nepriežiūros. Labai pavojinga yra nepriežiūra arba apleistumas, ji apima tiek emocinių, tiek fizinių poreikių netenkinimą, todėl kyla vystymosi raidos sutrikimų pavojus, o tai gali įtakoti tolesnius neigiamus veiksmus.

II. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODAI

2.1. Tyrimo metodologija

Mokslininkai (Merkys, 1995, Kardelis, 2002, Bitinas, 2006) nurodo, kad tyrimo metodologija yra teorija, kuri nagrinėja mokslinio pažinimo procesą, jo principus, mokslinio tyrimo metodus ir techniką.

Prieš pradėdant tyrimą buvo atlikta literatūros analizė. Literatūros studijavimas leido tiksliau suformuluoti tyrimo temą, išskirti problemą, apibrėžti objektą. Taip pat buvo iškelta hipotezė ir suformuluoti tyrimo tikslai ir uždaviniai. Tyrimo tikslas atspindi tiriamojo darbo problemos pagrindinę idėją bei viso tyrimo kryptingumą. (Tidikis, 2003)

Tyrimo metodologija grindžiama socialinio konstruktyvizmo, socialinio interakcionizmo ir humanizmo idėjomis.

Socialinio konstruktyvizmo pagrindinė idėja yra tai, kad žmogus gali pažinti jį supantį pasaulį tik bendraudamas su kitais. Galima teigti, kad vaikų dienos centrų vaikų patirtis yra socialinės sąveikos kūrinys, ką individai suvokia ir supranta kaip tikrovę. (Giddens, 2005).

Simbolinio interakcionizmo filosofijoje teigiama, kad vaikai gyvena socialinėje grupėje bei kuria atitinkamus socialinius modelius, kaip įvairiose situacijose keičiasi jų elgesys. (Giddens, 2005).

Humanizmo filosofija remiasi tokiais principais: padėti ugdytiniui suvokti save ir savo problemas; nuoširdus bendravimas su vaiku, nuolatinis jo teigiamas vertinimas ir paskatinimas (B. Bitinas, 2000). Pagal Morkūnienę (1995), humanizmo filosofija akcentuoja vaiką, tai reiškia, kad vaikų dienos centruose teikiamos paslaugos centre yra socialinės rizikos šeimoje augantis vaikas.

Kaip Kardelis (2007) teigia, pagrindinė kokybinio tyrimo metodologijos idėja yra kontekstas. Tai yra fizinė, socialinė ir materialinė aplinka, kurioje vyksta žmonių veikla.

Kokybinio turinio analizė – kokybinių tyrimų strategija paremta kategorijų išskyrimu ir jų įterpimu į kontekstą. (Bitinas, Žydžiunaitė, Rupšienė, 2008). Atliekant turinio analizę, skaičiuojamas kategorijų pasikartojimo dažnis (Kardelis, 2002). Išskirtos kategorijos kaip vaikų dienos centrų veiklos funkcijas atskleidžiantys apibendrinimai, kurie reiškia, kad kiekvienas tyrimo tekstas su kitais siejamas prasmių panašumu. (Juodaitytė, Martišauskienė, 2009). O subkategorijos pateikiamos, kaip detaliau atskleidžiančios kategorijas bei apskaičiuotas empirinių tyrimų teiginių pasikartojimas.

2.2. Tyrimo metodai

Atlikus mokslinės literatūros analizę, empiriniams duomenims rinkti buvo pasirinktas kokybinio tyrimo metodas – dokumentų turinio (content) analizė. Buvo pasirinkti 7 visiškai laisvai prieinami dokumentai: Socialinių paslaugų katalogas 2000m. 2000m. liepos 10d. ; Nacionalinė nevyriausybinų organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004m. programa. 2002 05 24 ; Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos. 2003- 12-17; Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005-2007 metų programa. 2004-12-01 ; Socialinių paslaugų įstatymas. 2006-02-19; Socialinių paslaugų katalogas. 2006-04-05; Socialinių paslaugų planavimo metodika. 2006-11-15.

Kokybinės turinio analizės principas grindžiamas kategorijų ir subkategorijų išskyrimu ir jų įterpimu į kontekstą. Buvo naudotasi grupavimo sistema, sukurta autorės, siekiant apibrėžti VDC veiklos funkcijas socialinės rizikos šeimų vaikams pozityviosios socializacijos procesuose. Pagal K.Kardelį (2005) atliekant turinio analizę, skaičiuojamas kategorijų ir subkategorijų prasminių kontekstų-teiginių dažnis. B. Bitinas teigia (2002), kad turinio analizė – tekstu išreikštų duomenų statistinė analizė, apsiribojanti kokybinių kategorijų dažnių skaičiavimu. Klasikinės kontentinės analizės vienetas, teksto struktūros lygmeniu, žodžiai, sakiniai, teksto ištraukos. Tiriamųjų kokybiniai išsakymai padeda interpretuoti nagrinėjamos problemos holistinį kontekstą. K. Kardelis (2005) teigia, kad duomenys analizuojami iš visų pozicijų ir yra autentiški bei grupuojami atsižvelgiant į tai, kaip jie atitinka tą patį fenomeną, kuris atspindi kategoriją ir įgauna konceptualų pavadinimą. R. Tidikis (2003) teigia, kad turinio (content) – analizė yra technika, leidžianti, objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus teksto ypatybes. Paskutinis turinio (content) analizės etapas – rezultatų interpretacija, susiejama su tyrimo tikslu. Medžiaga, gauta turinio (content) analizės metu, suteikia daug informacijos vaikų dienos centrų veikos funkcijų raiškos klausimais.

B.Bitinas (2006) tarp socialinio edukologinio tyrimo metodų nėra įvardijęs dokumentinio tyrimo. Autorius teigia, jog kokybiniai duomenys – tai stebėjimo protokolai, interviu ir pokalbių įrašai, atsakymai į anketos atvirus klausimus, tiriamųjų ataskaitos, diskusijų dalyvių išsakymai, ugdytinių rašiniai, pedagogų, tėvų pasakojimai apie savo ugdytinį, apie savo ugdomąją veiklą, mokslinės publikacijos, švietimo veiklą apibūdinantys informaciniai ar publicistiniai tekstai, įvairūs skelbti ir neskelbti dokumentai, informaciniai pranešimai ir kitokia tyrimo tikslu nestruktūruota medžiaga (Bruzgelevičienė, Žadeikaitė, 2007).Šiame darbe buvo atliktas vaikų dienos centro darbuotojų vaikų stebėsenos analizė. B.Bitinas (2006) stebėseną (monitoringą) apibūdina, kad tai yra tyrimas, kuriuo siekiama numatyti ugdymo tendencijų raidą. Tai longitjudinis tyrimas teikiantis informacijos apie vykstančius socialinius procesus. Vaikų dienos

centrų darbuotojų vaikų stebėsenos protokolai buvo analizuojami taip pat turinio (content) analizės metodu. Buvo išskirtos kategorijos, jas papildančios subkategorijos ir iš teksto teiginiai, kuriuos interpretuojant yra formuluojamos išvados – pagrindžiančios problemą ir tikslą.

Tyrimo etika

Prieš atliekant tyrimą VDC Klube „Tarp savų“ buvo gautas žodinis sutikimas atlikti vaikų stebėsenos analizę. Tyrimo metu Klubo „Tarp savų“ prezidentas, darbuotojai ir vaikai buvo supažindinti su tyrimo tikslu bei uždaviniais. Vykdamas stebėsenos analizę buvo užtikrintas konfidencialumas ir anonimiškumas.

Tyrimo imties charakteristikos

Pirmajame empirinio tyrimo etape buvo analizuoti dokumentai nuo 2000 m iki 2006m. Vakų dienos centrų veikla grindžiama 2000m Socialinių paslaugų katalogu, kuris 2006 metais nustojo galiojės ir pradėjo galioti Socialinių paslaugų katalogas 2006metų. Šiuose kataloguose yra teisiškai reglamentuota socialinės rizikos šeimos ir vaiko sąvokos, socialinės paslaugos socialinės rizikos šeimoms ir vaikams bei teikimo principai. Taip pat analizuojamos vaikų dienos centrų programos (2002-2004m. ir 2005-2007m.) siekiant iširti vaikų dienos centrų veiklos funkcijas. Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose (2003) analizuojama prevencijos ir intervencijos organizavimo būdai ir principai, aktualūs vaikų dienos centrų veiklai.

Antrojo empirinio tyrimo metu buvo atlikta 10 klubo „Tarp savų“ vaikų stebėsenos protokolų analizė. Protokolo pavyzdys priedas nr. 2. Protokole yra fiksuojami veiksniai susiję su vaiko elgesiu, su tėvų elgesiu, aplinkos poveikiu ir vaiką žalojančiais veiksniais. Protokole fiksuojama vaikui aktualiausias fizinius, socialinius, edukacinius ir psichologinius poreikius, ar yra pasireiškęs smurtas (fizinis, psichologinis), nepriežiūra. Pagal stebėsenos protokolo duomenis vaikų dienos centrų darbuotojai organizuoja veiklą, atsižvelgdami į kiekvieno vaiko poreikius.

Gautų duomenų apdorojimas

Turinio (content) analizės metodas apima 4 etapus:

- I. Teksto skaitymas;
- II. Kategorijų išskyrimas;
- III. Kategorijų skaidymas į subkategorijas;
- IV. Kategorijų ir subkategorijų pagrindimas iš teksto parinktais teiginiais.

III. VAIKŲ DIENOS CENTRŲ VEIKLOS FUNKCIJŲ RAIŠKA SOCIALIZACIJOS PROCESUOSE: EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Socialinės rizikos šeimos ir vaiko apibrėžimai: prevencijos organizavimo principai LR socialinių paslaugų įstatymuose.

Rizikos šeimos yra suprantamos ir aiškinamos labai įvairiai, todėl būtina išanalizuoti kaip socialinės rizikos šeimos yra reglamentuojamos LR įstatymuose (žr.6 Lentelė).

6 Lentelė

Socialinės rizikos šeimos charakteristika dokumentuose (N=3)

KATEGORIJA	SUBATEGORIJA	TEIGINYS
Socialinės rizikos šeima	Priklausomybės egzistavimas šeimoje	„Kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų<...>.“
	Vaikų nepriežiūra	„<...>dėl socialinių įgūdžių stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų<...>“
	Smurtas prieš vaikus	„<...>naudoja prieš vaikus psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą<...>“
	Paramos naudojimas ne pagal paskirtį	„<...>gaunamą valstybės paramą naudoja ne šeimos interesams<...>“
	Pavojus vaiko visapusiame vystymuisi	„<...>iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi <...>“
	Vaiko saugumo neužtikrinimas	„<...>iškyla pavojus vaikų<...> saugumui<...>“.
	Vaikui nustatyta globa (rūpyba)	„<...>vaikui įstatymų tvarka nustatyta laikinoji globa (rūpyba)<...>“.
Socialinės rizikos šeima	Materialinis nepriteklis	„<...>dėl materialinių nepriteklių negalinčios tinkamai pasirūpinti vaikais“
	Vaikų nepilnavertis ugdymas	„<...>neužtikrinančios reikiamų<...> ugdymo sąlygų vaikams“ „<per mažai dėmesio skiriama vaikų ugdymui<...>“
	Vaikų nepriežiūra	„<...>neužtikrinančios reikiamų priežiūros <...> sąlygų vaikams<...>“ „<per mažai dėmesio skiriama vaikų priežiūrai<...>“,
	Tėvų priklausomybės	„<...>nuolat girtaujama, piktnaudžiaujama kitais svaigalais<...>“
	Vaiko fiziologinių poreikių tenkinimo neužtikrinimas	„per mažai dėmesio skiriama <...>pagrindinių fiziologinių poreikių tenkinimui“
	Nepilna šeima	„<...>vaikus augina viena motina arba vienas tėvas<...>“
	Socialinės pagalbos poreikis	„<...>reikia socialinės ar kitokios pagalbos sprendžiant įvairias problemas“
Socialinės rizikos šeima	Tėvų žalingų įpročių turėjimas	„Vienas iš tėvų arba abu turi žalingų įpročių ar kompulsijų.“
	Fizinių bausmių taikymas vaikams	„Vienas ar abu tėvai grasina ar naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę“.
	Vaiko išnaudojimas	„Vienas ar abu tėvai naudoja vaikus kaip savo

		<i>nuosavybę, kurios pagrindinis tikslas tenkinti tėvų fizinius ir emocinius poreikius.“</i>
	Vaiko poreikų netenkinimas	<i>„Vienas ar abu tėvai netenkina <...>vaiko gyvybiškai svarbių poreikių.“</i>
	Grėsmė vaiko poreikų tenkinimui	<i>„Vienas ar abu tėvai<...> grasina netenkinti vaiko gyvybiškai svarbių poreikių“</i>
	Autorinės kontrolės taikymas vaikams	<i>„Vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autorinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę.“</i>
	Fanatiškumas religijai	<i>„Šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais <...></i>
	Fanatiškumas stereotipams	<i>„Šeima fanatiškai seka<...>stereotipais“.</i>

Socialinės rizikos šeimos charakteristika pateikiama trijuose dokumentuose. Socialinių paslaugų įstatyme socialinės rizikos šeima apibūdinama tokiomis subkategorijomis: „Priklausomybės egzistavimas šeimoje“, „Vaikų nepriežiūra“, „Smurtas prieš vaikus“, „Paramos naudojimas ne pagal paskirtį“, „Pavojus vaiko visapusiškai vystymuisi“, „Vaiko saugumo neužtikrinimas“ bei „Vaikui nustatyta globa (rūpyba)“. Subkategorijos nurodo, jog labiausiai yra akcentuojama vaiko padėtis šeimoje „...<...>naudoja prieš vaikus psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą<...>“, „...<...>iškyla pavojus vaikų fiziniams, protiniams, dvasiniams, doroviniams vystymuisi <...>“. Taip pat dėmesys skiriamas tėvų priklausomybėms, kaip viena iš socialinės rizikos šeimos atpažinimo kriterijų „...<...> bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų<...>“. Tuo tarpu nacionalinė nevyriausybinė organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004 m. programos veikla apibūdinama per subkategorijų turinį, kuris pabrėžia vaiko nuolatinius santykius su šeima. Subkategorijos „Materialinis nepriteklis“ turinys atskleidžia, jog socialinės rizikos šeimai priskiriama šeima „...<...>dėl materialinių nepriteklių negalinčios tinkamai pasirūpinti vaikais“. Ypač akcentuojama subkategorija „vaiko nepriežiūra“, kuri atskleidžiama, kaip „...<...>neužtikrinančios reikiamų priežiūros <...> sąlygų vaikams<...>“. Nacionalinė nevyriausybinė organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004 m. programos veikloje nurodoma, jog vienas iš socialinės rizikos šeimų požymių yra „nepilna šeima“: „...<...>vaikus augina viena motina arba vienas tėvas<...>“, tuo tarpu kitose dokumentuose šis požymis nėra išskirtas.

Socialinės rizikos šeimos charakteristiką darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijose apibūdina šios subkategorijos: „Tėvų žalingų įpročių turėjimas“, „Vaiko išnaudojimas“, „Fizinių bausmių taikymas vaikams“, „Vaiko poreikų netenkinimas“, „Grėsmė vaiko poreikų tenkinimui“, „Autorinės kontrolės taikymas vaikams“, „Fanatiškumas religijai“ bei „Fanatiškumas stereotipams“. Priklausomybės šiame dokumente akcentuojamos, kaip „vienas iš tėvų arba abu turi žalingų įpročių ar kompulsijų“. Dėmesys skiriamas vaiko poreikiams. Vaiko poreikų netenkinimas ar grėsmė jų tenkinimui išskiriami, kaip vienas iš socialinės rizikos pagrindinių atpažinimo veiksnių „vienas ar abu tėvai netenkina <...>vaiko

gyvybiškai svarbių poreikių.“ Subkategorijos „*Fanatiškumas religijai*“ turinys nurodo, jog besaikis tikėjimas religija, gali būti priskiriamas, kaip vienas socialinės rizikos šeimos požymių „*Šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais <...>*, kai tai turi įtakos vaiko visaverčiam vystymuisi.

Socialinės rizikos šeimos charakteristikos subkategorijos turiniai tarpusavyje labai panašūs tiek socialinių paslaugų įstatyme, tiek nacionalinėje nevyriausybinėse organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004 m. programoje, bei darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose.

Socialinės rizikos vaiko apibrėžimo LR įstatymuose analizė. Socializacijos procesas yra vienas svarbiausių asmenybės tapimo, normalaus visuomenės funkcionavimo, socialinės tvarkos palaikymo veiksnių. (Barkauskaitė, 2007). Asmenys neprisitaikę prie visuotinai priimtino elgesio normų tampa socialinės atskirties asmenimis. Būtina išsiaiškinti, kaip yra apibrėžiama socialinės rizikos vaiko sąvoka LR įstatymuose.

7 Lentelė

Socialinės rizikos vaiko identifikavimo požymiai ...		
PRASMINIS VIENETAS	KATEGORIJA	TEIGINYS
Socialinės rizikos vaikas	Nepakankamas atsparumas aplinkai	„<...> <i>kuris valkatauja</i> “ „ <i>elgetauja</i> “ „<...> <i>įsitraukęs arba linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą<...></i> “
	Priklausomybės	„<...> <i>piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis, ar toksinėmis medžiagomis<...></i> “ „<...> <i>priklausomas nuo azartinių lošimų<...></i> “
	Sunkumai mokykloje	„ <i>nelanko mokyklos</i> “ „ <i>turi elgesio problemų mokykloje<...></i> “
	Prievartos išgyvenimas	„<...> <i>patyręs <...>psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą,</i>
	Smurto patyrimas	„<...> <i>patyręs smurtą šeimoje<...></i> “
	Ribotos socializacijos galimybės	„<...> <i>galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos.</i> “

Socialinės rizikos vaikas Socialinių paslaugų įstatyme apibūdinamas šiomis kategorijomis: „*Nepakankamas atsparumas aplinkai*“, „*Priklausomybės*“, „*Sunkumai mokykloje*“, „*Prievartos išgyvenimas*“, „*Smurto patyrimas*“ bei „*Ribotos socializacijos galimybės*“. Labiausiai akcentuojama kategorija „*nepakankamas atsparumas aplinkai*“, kuri apibūdina vaiko netinkamą elgesį: „„<...> *įsitraukęs arba linkęs įsitraukti į nusikalstamą veiklą<...>*“, „*elgetauja*“. Taip pat vienas iš socialinės rizikos vaiko apibūdinimo veiksnių išskiriamas „*priklausomybės*“. Ši kategorija atskleidžia vaiko galimas priklausomybes, kaip

„<...> piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis, ar toksinėmis medžiagomis<...>“, kurios įtakojamos išorinių neigiamų veiksnių bei patyrimų. Mokyklos sunkumams priskiriamas ir mokyklos nelankymas.

Kategorijos „*smurto patyrimas*“ turinys nurodo vieną skaudžiausių požymių identifikuojant socialinei rizikai priklausantį vaiką. Tuo tarpu vaiko nepilnavertis gyvenimas šeimoje apibūdinamas per kategorijos „*ribotos socializacijos galimybės*“ turinį. Ši kategorija sukonkretina pagrindinius socialinės rizikos vaiko identifikavimo požymius „<...> *galimybės ugdytis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos.*“

Prevencijos organizavimas LR įstatymuose

Socialus elgesys apibūdinamas kaip elgesys, atitinkantis socialines normas, užtikrinantis savęs įtvirtinimo galimybių panaudojimą. Efektyviausias tokio elgesio ugdymo būdas būtų netinkamo, nepageidaujamo elgesio prevencija, t.y. jau jaunesniojo mokyklinio ar net ikimokyklinio amžiaus vaikų mokymas efektyviai, konstruktyviai spręsti problemas, konfliktus, bendrauti bei tinkamai elgtis jų metu. Ypač svarbus yra pageidaujamo, tinkamo, socialaus elgesio būdų išbandymas, kuriam reikalinga socialų elgesį stimuliuojanti ar bent jį palaikanti aplinka. (Pocevičienė, Karavjeva, Eitutytė, 2010).

8 Lentelė

Prevencinės priemonės socialinės rizikos šeimoms

Pasminis vienetas	Kategorija	Teiginiai
Bendro pobūdžio priemonės	Įstatymų užtikrinimas	„ <i>Įstatymai, stiprinantys šeimos gerovę</i> “ „ <i>Lygių galimybių ir žmogaus teisių užtikrinimas</i> “
	Politikos tobulinimas	„ <i>Socialinės politikos tobulinimas. Sveikatos apsaugos užtikrinimas</i> “
	Ekonomikos plėtotė	„ <i>Ekonominių galimybių plėtotė, užtikrinanti materialinį savarankiškumą</i> “.
	Šeimos pozityvaus įvaizdžio formavimas	„ <i>Šeimos institucijos pozityvaus įvaizdžio stiprinimas visuomenėje</i> “.

Apibūdinsime bendro pobūdžio prevencines priemones socialinės rizikos šeimoms kategorijų turinį (žr.8 lentelė). bendro pobūdžio priemonės kontekstualizuojamos šiomis kategorijomis: „*Įstatymų užtikrinimas*“, „*Politikos tobulinimas*“, „*Ekonomikos plėtotė*“, „*Šeimos pozityvaus įvaizdžio formavimas*“. Kategorijų turiniai rodo bendruosąsias prevencijos priemones šeimoms. Kategorija „įstatymų užtikrinimas“ pažymi „*lygių galimybių ir žmogaus teisių užtikrinimas*“ bei numato įstatymus ginančius šeimą. Taip pat akcentuojamas materialinės

gerovės siekis, kaip viena iš prevencijos priemonių („*Ekonominių galimybių plėtotė, užtikrinanti materialinį savarankiškumą.*“). „*Šeimos pozityvaus įvaizdžio formavimas*“ kategorijos prasminis turinys atskleidžia, jog šeimos teigiamo įvaizdžio formavimas visuomenei yra viena iš bendro pobūdžio prevencinių priemonių

9 Lentelė

Prevencijos organizavimo etapai socialinės rizikos šeimai

Prasminis vienetas	Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Švietimo organizavimas	Tėvų švietimas	Įgūdžių ugdymas	„suteikti šeimoms įgūdžių, reikalingus sėkmingai funkcionuoti ir ugdyti vaikus“.
		Informacijos teikimas	„pagilinti visuomenės supratimą apie krizes, jų įveikimo būdus ir priemones“;
		Požiūrio formavimas	„keisti visuomenės požiūrį į smurto naudojimą šeimoje ir vaikų auklėjime“;
		Kontaktai krizės atveju	„pateikti specifinę informaciją, kur galima kreiptis pagalbos“
Pagalba šeimai	Socialinė pagalba	Emocinė pagalba	„išklausymas, emocinis palaikymas, atjauta, pastangų įvertinimas“
		Informacinė pagalba	„informacijos šaltinių nurodymas, konkrečios informacijos apie tai, kur kreiptis, kokia parama gali būti suteikta, kokie yra pagalbos būdai, kokios paslaugos ir kokiomis sąlygomis gali būti teikiamos, suteikimas“
		Šeimos situacijos įvertinimas	„padėti šeimai suprasti, kokia yra reali jų buitinė ekonominė padėtis“
		Psichologinis įvertinimas	„padėti šeimai įvertinti realią psichologinę situaciją“
		Finansinės paramos teikimas	„finansinė parama, pagalba atliekant konkrečius darbus – apsipirkimas, skalbimas, mokesčių mokėjimas, nuvežimas pas gydytoją ir kt.“
	Psichologinė Pagalba	Pagalbos centrai	„krizių centrai, patyrusiems smurtą“
		Konsultavimas	„<...> psichologinis konsultavimas vaikų ir suaugusiųjų<...>“
		Specialistų pagalba	„Pagalbą gali suteikti socialiniai darbuotojai, psichologai, socialiniai pedagogai“

Apibūdinsime socialinės rizikos šeimų prevencijos organizavimo etapus į kategorijas ir subkategorijas (žr.9 lentelė). Skiriami du etapai: švietimo organizavimas bei pagalba šeimai. Kategorijos „*tėvų švietimas*“ turinys atskleidžia švietimo pobūdį. Didelis dėmesys skiriamas „*suteikti šeimoms įgūdžių, reikalingus sėkmingai funkcionuoti ir ugdyti vaikus*“. Taip pat numatomas „*pagilinti visuomenės supratimą apie krizes, jų įveikimo būdus ir priemones*“. Subkategorija „*kontaktai krizės atveju*“ akcentuoja specifinės informacijos sklaidą, kur galima kreiptis pagalbos. Socialinės rizikos šeimų prevencija remiasi tėvų švietimo organizavimu įvairiausių klausimais, reikalingais sėkmingam šeimos funkcionavimui ir vaikų ugdymui.

Tuo tarpu pagalba šeimai siejama su socialine bei psichologine pagalba. Kategorija socialinė pagalba skirstoma į subkategorijas „*emocinė pagalba*“, „*informacinė pagalba*“, „*šeimos situacijos įvertinimas*“, „*psichologinis įvertinimas*“, „*finansinės paramos teikimas*“. Subkategorijos „*emocinė pagalba*“ prasminis turinys rodo, jog akcentuojama bendražmogiškieji ištekliai, kaip „*išklausymas, emocinis palaikymas, atjauta, pastangų įvertinimas*“. Tuo tarpu „*šeimos situacijos įvertinimas*“ rodo, jog vienas iš prevencijos tikslų, nustatyti šeimos ekonominę padėtį. Viena iš aktualiausių prevencijos priemonių šeimoms – finansinės pagalbos teikimas. Ši subkategorija atskleidžia finansinę paramą, numatytą šeimoms: „*finansinė parama, pagalba atliekant konkrečius darbus – apsipirkimas, skalbimas, mokesčių mokėjimas, nuvežimas pas gydytoją ir kt.*“.

Vienas iš pagalbos būdų šeimai yra psichologinės pagalbos teikimas. Kategorijos „*psichologinė pagalba*“ turinys atsiskleidžia per šias subkategorijas: „*Pagalbos centrai*“, „*Konsultavimas*“ bei „*Specialistų pagalba*“. Jų turinys rodo, jog pagrindinis dėmesys skiriamas specialistų konsultavimui: „*Pagalbą gali suteikti socialiniai darbuotojai, psichologai, socialiniai pedagogai*“. Tėvų įtraukimas į vaikų socialinių įgūdžių ugdymą kartu su specialistais siektina veikla, nes dažnai tėvams trūksta socialinių įgūdžių ne tik vaikų auklėjime, bet ir savo asmeniniame gyvenime. (Lane, Wehby, Menzies ir kt., 2003)

Vaikų dienos centrų veiklos funkcijos socialinės rizikos vaikams

Vaikų dienos centrai teikia dieninę vaikų priežiūrą ir papildomas paslaugas, kad būtų patenkinti esminiai vaiko poreikiai, kurių nesugeba suteikti vaiko šeima; šeima būtų paremta, pagerinant tėvystės ir motinystės įgūdžius jų pačių namuose ir dienos centre. Dienos centruose sudaromos sąlygos vaikų socializacijai, įtraukiant juos į įdomią ir naudingą veiklą. (Kvedaravičiūtė, 2007).

Vaikų dienos centrų veikla skiriama į edukacines, socialines, psichologines funkcijas. Plačiausios yra socialinės funkcijos, kurių turinys apima vaikų socialinių įgūdžių ugdymą, socialinio atsparumo stiprinimą.

Vaikų dienos centrų veiklos funkcijos patenkinti esminius vaiko poreikius.

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	TEIGINYS
EDUKACINĖS FUNKCIJOS	Išsilavinimo siekis	„Siekimas, kad vaikai nepaliktų mokyklos kol neįgis atitinkančio savo sugebėjimus išsilavinimo“
	Individualus vaiko ugdymas	„Kiekvieno vaiko pagal jo individualius poreikius ir gebėjimus ugdymas.“
	Švietėjiška veikla	„Švietėjiško darbo su tėvais organizavimas.“
SOCIALINĖS FUNKCIJOS	Motyvacijos didinimas mokytis	„Mokymosi motyvacijos skatinimas“
	Higienos ugdymas	„Asmeninės higienos įgūdžių ugdymas“
	Turiningas laisvalaikio kūrimas	„Kūrybiškas vaikų laisvalaikio organizavimas, kultūrinio akiračio plėtimas“
	Bendravimo ugdymas	„Bendravimo, pagrįsto bendražmogiškais vertybėmis įgūdžių ugdymas.“
	Tėvų konsultavimas	„Bendravimas su tėvais vaikų auklėjimo klausimais“
	Vaiko apsauga nuo smurto	„Saugios aplinkos socialiai apleistiems vaikams kūrimas, jų saugojimas nuo smurto, seksualinės prievartos, valkatavimo, elgetavimo, nusikaltimų.“
	Vaiko integracijos siekis	„Galimybių sudarymas integruotis socialiai apleistiems vaikams į visuomenę.“
	Vaiko identiteto vertinimas	„Vaikų kultūrinio ir psichologinio identiteto vertinimas“
	Bendradarbiavimas su specialistais	„Bendradarbiavimas su vaikų auklėtojais, socialiniais pedagogais, psichologais, gydytojais, nepilnamečių vaikų inspektoriais ir kitais specialistais.“
PSICHOLOGINĖS FUNKCIJOS	Teigiamos psichologinės aplinkos kūrimas	„Vaikams sąlygų sudarymas po pamokų esantį laiką praleisti psichologiškai saugioje, ramioje, geranoriškoje aplinkoje.“
	Psichinės sveikatos užtikrinimas	„Reikiamų sąlygų sudarymas vaikų psichinei sveikatai“

Aptarsime vaikų dienos centrų veiklos funkcijas Šiaulių mieste (žr. 10 lentelė). Ryškiausia kategorija – „socialinės funkcijos“, kurias apima vaiko visaverčių gyvenimo sąlygų sukūrimas bei socialinis ugdymas. Subkategorijos „vaiko apsauga nuo smurto“ turinys atskleidžia, jog vaiko dienos centro vienas pagrindinių reikalavimų yra „*saugios aplinkos socialiai apleistiems vaikams kūrimas, jų saugojimas nuo smurto, seksualinės prievartos, valkatavimo, elgetavimo, nusikaltimų*“. Taip pat akcentuojamas turiningo laisvalaikio kūrimas, kaip viena iš prevencijos priemonių. Vaikų ugdymasis apima ne tik ugdymo procesą mokykloje, bet ir popamokinę veiklą. Neformalus ugdymas vaiko raidai yra toks pat svarbus kaip ir formalusis - galimybė atsiskleisti

ir atrasti naujus, arba išplėtoti jau esamus vaiko gabumus: „*kūrybiškas vaikų laisvalaikio organizavimas, kultūrinio akiračio plėtimas*“.

Kategorija „*Edukacinės funkcijos*“ konkretinama subkategorijomis „*Išsilavinimo siekis*“, „*Individualus vaiko ugdymas*“ bei „*Švietėjiška veikla*“. Subkategorijos „*Išsilavinimo siekis*“ turinys rodo, jog didelis dėmesys skiriamas vaiko ugdymui ir jo išsilavinimo siekimui: „*siekimas, kad vaikai nepaliktų mokyklos kol neįgis atitinkančio savo sugebėjimus išsilavinimo*“. Taip pat numatomas vaiko ugdymas pagal jo individualius poreikius, atsižvelgiant į vaiko galimybes.

Mažiau išryškintas kategorijos „*psichologinės funkcijos*“ prasminis turinys. Skiriamos dvejopos funkcijos, kuriose akcentuojama psichologiškai palankios aplinkos kūrimas („*Vaikams sąlygų sudarymas po pamokų esantį laiką praleisti psichologiškai saugioje, ramioje, geranoriškoje aplinkoje*“) bei numatomas „*reikiamų sąlygų sudarymas vaikų psichinei sveikatai*“.

Galima daryti prielaidą, jog vaikų dienos centrų reikalavimai ir kriterijai labiau orientuoti į socialines paslaugas ir daugiausiai atlieka socialines funkcijas.

VDC veiklos funkcijos NVO programose.

I. Kvedaravičiūtė (2007) teigia, kad nevyriausybių organizacijų veikla remiasi savanoriškumo ir pelno nesiekimo principais, kurie padeda užtikrinti teikiamų paslaugų prieinamumą labiausiai socialiai pažeistoms visuomenėms grupėms, o svarbiausia – vaikams iš rizikos grupės, kurių ateitis didele dalimi priklauso nuo socialinių paslaugų teikėjų teikiamos pagalbos veiksmingumo, siekiant atitraukti juos nuo neigiamos socialinės aplinkos. Todėl yra parengtos nacionalinės vaikų dienos centrų veiklos programos. Vaikų dienos centrų programose skiriamas didelis dėmesys vaikų pozityviajai socializacijai, kuri apima socialinių įgūdžių ugdymą, ugdymo organizavimą, tarpžinybinį bendradarbiavimą ir konsultavimą. Taip pat vaikų dienos centrų programose nurodytas vaikų ankstyvosios nusikalstamumo prevencijos organizavimas, kur nurodyta, kad vaikams reikia organizuoti turiningą laisvalaikio užimtumą, popamokinę veiklą, stiprinti socialinį vaikų atsparumą bei spręsti edukacines vaikų problemas, kad vaikai noriai lankytų mokyklą, nes viena pagrindinių mokyklos nelankymo priežasčių yra vaikų neprisitaikymas edukacinėje sistemoje ir nepritaikymas bendraamžių grupėje. Dėl to vaikams kyla sunkumų mokykloje ir jie nelanko pamokų, geriau laiką leidžia gatvėje, kur kyla pavojus dėl vaikų draugų įtakos ir galimybių nusikalsti.

Kita svarbi vaikų dienos centrų veiklos sričių yra darbas su socialinės rizikos šeima, siekiant jai padėti stiprinti socialinius įgūdžius, suteikti informacijos aktualiais vaikų ugdymo ir auklėjimo klausimais, stiprinti socialinį atsparumą aplinkos poveikiui bei mokytis sveiko gyvenimo būdo.

**Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų
2002-2004m. programos veiklos funkcijos pozityviajai socializacijai**

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Vaikų pozityvi socializacija	Socialinių įgūdžių ugdymas	„Ugdyti vaikams socialinius <...>įgūdžius“
	Ugdymo organizavimas	„Organizuoti vaikų priešmokyklinį ugdymą“
	Tarpžinybinis bendradarbiavimas	„Bendradarbiauti, keistis informacija apie vaikus ir šeimas su vietos tarnybomis“.
	Konsultavimas	„Teikti vaikams socialinę pagalbą<...>“
Vaikų nusikalstamumo ankstyvosios prevencijos sąlygų sudarymas	Popamokinės veiklos organizavimas	„Organizuoti turiningą popamokinį vaikų užimtumą<...>“
	Edukacinių problemų sprendimas	„Organizuoti pamokų ruošą“
	Socialinio atsparumo organizavimas	„Ugdyti vaikų savarankiškumą ir socialinį atsparumą“
Socialinių paslaugų probleminėms šeimoms teikimas	Darbas su probleminėmis šeimomis	„Sudaryti individualius darbo su šeima ir vaiku planus“
	Socialinė pagalba tėvams	„Tarpininkauti norintiesiems gydytis nuo priklausomybių“

Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų programoje akcentuojamas vienas pagrindinių tikslų - vaikų pozityviosios socializacijos siekis. Pabrėžiamas „socialinių įgūdžių ugdymas“ bei numatoma „bendradarbiauti, keistis informacija apie vaikus ir šeimas su vietos tarnybomis“. Labai svarbu, jog informacija apie socialines rizikos šeimas būtų gauna iš įvairių institucijų, pabrėžiamas informacijos skleidimas bei mainai. Kategorija „Vaikų nusikalstamumo ankstyvosios prevencijos sąlygų sudarymas“ apibūdinama šiomis subkategorijomis (žr. 11 lentelė): „Popamokinės veiklos organizavimas“, „Edukacinių problemų sprendimas“, „Socialinio atsparumo organizavimas“. Tokiu būdu skiriamas dėmesys vaiko socialinio atsparumo ugdymui. Itin akcentuojamas vaiko popamokinės veiklos organizavimas, siekiant, kad jis būtų aktyvus ir pozityvus. Taip pat numatomas „socialinių paslaugų teikimas probleminėms šeimoms“, kuris atskleidžiamas per subkategorijų „darbas su probleminėmis šeimomis“ ir „socialinė pagalba tėvams“ turinį „<...> sudaryti individualius darbo su šeima ir vaiku planus“. Numatoma pagalba tėvams, norintiems gydytis nuo priklausomybių.

Vaikų dienos centrų veikla remiasi visapusiškos socialinės pagalbos skleidimu šeimai ir vaikui. Siekiant normalizuoti jų santykius su socialine aplinka bei gerini gyvenimo kokybę.

Vaikų dienos centrų programa (2002-2004) buvo efektyvi priemonė, siekiant vaikus patraukti iš „gatvės“, todėl tęsiant nacionalinės nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004m. programos tikslą, buvo sukurta Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005-2007m. programa, kurioje jau buvo labiau orientuotasi į edukacinę veiklą ir socialinę, nebebuvo akcentuojama prevencinė veikla.

Nacionalinės vaikų dienos centrų 2005-2007m programos veiklos analizė

Kategorija	Subkategorija	Teiginys
Edukacinė veikla	Ugdymo organizavimas	„Organizuojamas vaikų ugdymas“
	Popamokinio užimtumo plėtotė	„<...>organizuojamas laisvalaikio užimtumas<...>“
Socialinė veikla	Socialinis darbas su vaikais	„Mažinama vaikų socialinė atskirtis<...>“
	Socialinis darbas su tėvais	„<...>su tėvais dirbamas sistemingas socialinis darbas<...>“
	Socialinis darbas su šeimomis	„Plėtojamos nestacionarios paslaugos šeimai<...>“

Nacionalinės vaikų dienos centrų 2005-2007m programos veikla apibūdinama per šias kategorijas: „Edukacinė veikla“ bei „Socialinė veikla“. Kategorijos „edukacinė veikla“ turinys rodo, jog vaikų dienos centrų veikla orientuojama į vaikų ugdymą. Didelis dėmesys vaiko lavinimui bei užimtumo organizavimui „<...>organizuojamas laisvalaikio užimtumas<...>“. Tuo tarpu socialinį darbą su šeima bei vaiku numato kategorijos „socialinės veiklos“ turinys, kurį kontekstualizuoja subkategorijos „Socialinis darbas su vaikais“, „Socialinis darbas su tėvais“, „Socialinis darbas su šeimomis“. Socialinė veikla vyksta sistemingai, įtraukinat vaiką ir jo tėvus.

3.2. Socialinė intervencija kaip vaikų dienos centrų veiklos funkcijos apibūdinimas LR Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose.

Esant krizinei situacijai šeimoje vykdoma intervencija. Intervencija yra veiksmai, nukreipti įveikti šeimos krizę, kuo skubiau suteikti reikalingą kokybišką ir efektyvią pagalbą. Intervencija vykdoma 6 etapais. (žr. 13 Lentelė)

13 Lentelė

Socialinės rizikos šeimų intervencija

Prasminis vienetas	Kategorija	Teiginys
Intervencijos etapai	Kliento identifikavimas	„<...> socialinės rizikos šeimos nustatymas“.
	Kliento socialinės rizikos įvertinimas	„<...> kaip skubiai reikia imtis priemonių, koks rizikos laipsnis vaikų saugumui ir gerovei“.
	Veiksmų plano sudarymas	„Darbo su socialinės rizikos šeima veiksmų plano sudarymas“
	Veiksmų plano įgyvendinimas	„Darbo su socialinės rizikos <...> įgyvendinimas“
	Rezultatų įvertinimas	„Darbo su socialinės rizikos šeima rezultatų įvertinimas<..>“
	Plano tęstinumas	„<...> tolesnių veiksmų planavimas.“

Apibūdinsime socialinės rizikos šeimų intervencijos etapus kategorijomis: „Kliento identifikavimas“, „Kliento socialinės rizikos įvertinimas“, „Veiksmų plano sudarymas“, „Veiksmų plano įgyvendinimas“, „Rezultatų įvertinimas“, „Plano tęstinumas“. Visi kategorijų prasminiai turiniai turi eiliškumą, o pati intervencija tęstinumą. Pirmiausiai akcentuojamas informacijos apie klientą gavimas bei situacijos įvertinimas „<...> kaip skubiai reikia imtis priemonių, koks rizikos laipsnis vaikų saugumui ir gerovei“. Dar vienas iš intervencijos etapų- plano sudarymas ir jo įgyvendinimas. Kategorija „plano tęstinumas“ numato intervencijos neužbaigtumą „<...> tolesnių veiksmų planavimas.“

Edukacinių priemonių turinys ir raiška

Esant krizės situacijai šeimoje vykdoma intensyvi intervencija, kurios metu siekiama suteikti kuo daugiau socialinių įgūdžių tėvams, kaip rūpintis vaiku. Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinėse rekomendacijose pateikiamos galimos intervencinės veiklos sritys, kurios yra edukacinio pobūdžio (žr.14 lentelė.). Siekiama tėvams suteikti kuo daugiau žinių ir informacijos apie vaikų raidos ypatumus, paauglystės problemas, galimas įvairių rūšių rizikas bendraujant su netinkamais asmenimis. Taip pat organizuojami mokymai vaikams dėl asmeninio saugumo ir socialaus bendravimo.

Edukacinės priemonės socialinių įgūdžių ugdymui

Kategorija	Subkategorija	Dažnis	Teiginiai
Mokymai tėvams	Socialinių įgūdžių ugdymas	8	„skirtingų amžiaus tarpsnių vaikų ypatumai ir poreikiai“; „vaiko elgesio reguliavimas“; „konstruktyvus vaikų disciplinavimas ir ugdymas“; „tėvų vaidmuo vaiko mokymesi“; „vaikų mokyklinės problemos – priežastys ir sprendimo būdai“; „efektyvūs bendravimo su vaiku/partneriu įgūdžiai“; „empatija – jausmų atpažinimas ir išraiška“; „žalingų įpročių prevencija“.
	Psichologinis atsparumas	3	„paauglio psichologiniai poreikiai“; „konstruktyvus problemų sprendimas“; „impulsų kontrolė ir pykčio valdymas“
Mokymai vaikams	Asmeninis saugumas	2	„<...>geri ir blogi prisilietimai“ „<...> geros ir blogos paslaptys“
	Pozityvaus elgesio ugdymas	1	„<...>neagresyvaus elgesio įgūdžiai“

Edukacinės priemonės socialinių įgūdžių mokymui kategorizuojamos šiomis kategorijomis „mokymai tėvams“ ir „mokymai vaikams“. Didesnis dėmesys skirtas tėvų mokymui. Tuo tarpu labiausiai akcentuojamas „socialinių įgūdžių ugdymas“ subkategorijos turinys. Tėvams numatomi mokymai padėsiantys suprasti vaiką, jo elgesį, atrasti tinkamus sprendimus bei efektyvų bendravimą su vaiku, numatoma „žalingų įpročių prevencija“. Taip pat tėvų mokymuose akcentuojamas psichologinis pasiruošimas: „konstruktyvus problemų sprendimas“; „impulsų kontrolė ir pykčio valdymas“. Tuo tarpu kategorija „Mokymai vaikams“ konkretinama subkategorijomis „asmeninis saugumas“ bei „pozityvaus elgesio ugdymas“. Vaikai mokomi atpažinti teigiamą ir neigiamą patirtį „<...>geri ir blogi prisilietimai“ bei „<...>neagresyvaus elgesio įgūdžiai“. Vaikų pozityviosios socializacijos procesuose saugumo poreikio tenkinimas yra akivaizdus kai tėvai bendradarbiauja su vaikais ir specialistais, daugiau dėmesio skiriama vaikų išklusymui ir smurto mažinimui. (Kochanska, Woodard, Kim, ir kt., 2010)

3.3. Vaikų socializacijos procesus stiprinančių socialinių įgūdžių ugdymo(si) stebėsenos analizė.

Vaikų dienos centrai teikdami paslaugas pirmiausiai surenka informacija apie vaikų poreikius ir rizikos veiksnius pagal savo parengtą stebėjimo planą, kuriame pažymimi veiksniai apie vaiko elgesį, tėvų elgesį, vaiko socialinę aplinką.

Veiksniai, susiję su vaiko elgesiu ir poreikių tenkinimu bus analizuojami kategorijomis. Plačiausiai išskirta kategorija yra „fizinė rizika“ (žr. 15 Lentelė), kurioje išskiriamos tokios subkategorijos: „gyvenamoji vieta“, „bandymai žudyti“, „kvaišalų vartojimas“, „nenoras būti namuose“, „smurtas prieš save“, „smurtas prieš kitus“. Vaikų dienos centrų darbuotojams ypatingai svarbu išsiaiškinti, kaip fiziškai gyvena vaikas. Vaiko gyvenamoji vieta daug nulemia jo socializacijos vystymosi procesams.

15 Lentelė

Veiksniai susiję su vaiko elgesiu ir poreikių tenkinimu

Kategorija	Dažnis	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Fizinė rizika	6	Gyvenamoji vieta	„Gyvena socialiniame bute“. „gyvena nakvynės namuose“ (3) „gyvena vaikų globos namuose“ „Gyvena su seneliais“	6
		Bandymai žudyti	„bandė žudyti“, „Vaikas šoko iš balkono“, „pjaustėsi venas“(2)	4
		Kvaišalų vartojimas	„Vartoja alkoholi“(2), „rūko“(2), vartoja „žolę““, „Kvaišalų vartojimas“	6
		Nenoras būti namuose	„Nenori būti namuose“, „prašėsi, kad jį paimtų iš namų“, „vengia būti namuose“, „Stengiasi kuo ilgiau būti VDC“ „bėga iš namų“, (4), „negrįžta namo“	9
		Smurtas prieš save	„daužo rankas, galvą į sieną“, „smūgiai į sieną“, „rankų laužymas“	3
		Smurtas prieš kitus	„smurtauja prieš jaunesnius“	1
Socialinių poreikių tenkinimas	3	Socializacijos poreikiai	„Buvo pažeisti“, „Neigiama socializacija“, „Netenkinama socializacija“	3
		Socialiniai įgūdžiai	„Trūksta socialinių įgūdžių“	1
		Bendravimas su rizikos grupės asmenimis	„bendrauja su „gatvės“ vaikais“, „Bendravimas tik su socialinės rizikos asmenimis.“	2
		Bendravimo trūkumas	„Trūksta socialaus bendravimo su mama ir broliais“, „Vaikystėje emociniai poreikiai buvo netenkinami“, „Nebendrauja“	3
		Emociniai poreikiai	„Emociniai poreikiai netenkinami“	1
		Emocinis smurtas	„Nuolat rėkiama“, „Emocinis spaudimas“	2

15 lentelės tęsinys 49 puslapyje.

15 lentelės tęsinys

Nepriežiūra	1	Maistas	„vaikas alkanas“, „nepamaitintas“	2
		Rūbai	„rūbai nuolat purvini, neatitinkantys sezono“, „Neapskalbtas“	2
		Miegas	„neišmiegojęs“, „neišsimiega“	2
		Ligų gydymas	„kartais neprižiūrima“, „Nepastebi, kad serga“, „Tėvams visiškai nerūpi, jei vaikas serga“	3
Edukacinių poreikių tenkinimas	4	Mokymosi galimybės	„Mokosi jaunimo mokykloje“(2), „Mokosi specialiojoje mokykloje“, „Į mokyklą neleidžia eiti, nes „ten vis tiek nieko neišmoksi“, „neturi mokymosi įgūdžių“	5
		Edukaciniai sugebėjimai	„Modifikuota mokymosi programa“, „dar neaišku šiomet pradėjo lankyti mokyklą“, „Du kartus antramečiavo <...>“	3
		Mokyklos lankymas	„dėl pamokų nelankymo buvo pašalinta iš mokyklos“, „mokyklos nelankymas“, „Neleidžiama į mokyklą“, „Mokyklos nelankymas“	4
		Pamokų ruoša	„pamokų neruošimas.“	1

Kategorija „socialinių poreikių tenkinimas“ atskleidžia ar yra tenkinami socializacijos poreikiai, ar ugdomi socialiniai įgūdžiai, ar vystomi socialiniai ryšiai vaiko namuose. Subkategorija „bendravimas su rizikos grupės asmenimis“ rodo, kad vaikai nori bendrauti, tačiau jų draugai nėra socialiai tinkami dėl savo gyvenimo įpročių.

Subkategorijos „bendravimo trūkumas“, „emocinių poreikių tenkinimas“, „emocinis smurtas“ išreiškia, kad vaikai negali patenkinti vieno svarbiausių socializacijos poreikių – bendravimo ir emocinio prierašumo. Tai sąlygoja vaiko negebėjimus socialiai bendrauti, tinkamai vystyti emociškai.

Kategorija „edukacinių poreikių tenkinimas“ skiriama į subkategorijas: „mokymosi galimybės“, „edukaciniai gebėjimai“, „mokyklos lankymas“, „pamokų ruoša“. Subkategorija „mokymosi galimybės“ atskleidžia kokiose mokymo įstaigose mokosi VDC vaikai. Teiginys „Mokosi jaunimo mokykloje“, rodo, kad VDC lankantys vaikai neišsilaiko bendrojo lavinimo mokykloje, vieni gali būti pašalinti dėl mokyklos nelankymo, kiti dėl prasto pažangumo ir blogų mokymosi rezultatų. Subkategorijos „edukaciniai sugebėjimai“ atskleidžia kokios problemos yra aktualios VDC vaikams („Modifikuota mokymosi programa“, „Du kartus antramečiavo <...>“), tai rodo, kad vaikams gali stigti mokymosi įgūdžių, arba yra pedagogiškai apleisti. Kategorija „Edukacinių poreikių tenkinimas“ taip pat apima ir subkategoriją „mokyklos lankymas“. Vaikai iš socialinės rizikos šeimų yra linkę nelankyti mokyklos dėl įvairių priežasčių. Kad yra mokyklos lankymo problema įrodo 4 teiginiai („dėl pamokų nelankymo buvo pašalinta iš mokyklos“, „mokyklos nelankymas“(2), „Neleidžiama į mokyklą,“). Teiginys „dėl pamokų nelankymo buvo pašalinta iš mokyklos“ rodo, kiek aktuali yra ši problema. Nes vaikai gali būti pašalinti iš mokyklos ir dėl to neįgyti savo gebėjimus ir poreikius atitinkančio išsilavinimo. Vaikai į

mokyklą gali vengti eiti dėl įvairių priežasčių. Socialinės rizikos vaikai gali neatlikti namų darbų užduočių dėl netinkamų namuose sąlygų, todėl neina į pamokas, nes bijo gauti neigiamų įvertinimų. Todėl VDC turi organizuoti pamokų ruošą, kad vaikai turėtų tinkamas sąlygas paruošti namų užduotis, kilus klausimams, būtų suaugęs žmogus šalia ir patartų, kaip atlikti užduotis.

Kategorija „nepriežiūra“ ypač aktuali, nes dėl nepriežiūros iškyla pavojus vaiko vystymuisi ir net gyvybei, jei yra negydomos ligos, neperkami vaistai („Nepastebi, kad serga“, „Tėvams visiškai nerūpi, jei vaikas serga“). Tai rodo tėvų abejingumą, vaiko gerovei, tik fizinei, tiek emocinei, kas užkerta kelią tinkamai vaikų socializacijai.

VDC darbuotojai didelį dėmesį skiria veiksniams, susijusiems su tėvais. Yra išskirtos 7 kategorijos apibūdinti, kokie veiksniai yra būdingi socialinės rizikos tėvams .

16 Lentelė

Veiksniai, susiję su tėvais

Kategorija	Dažnis	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Fizinė rizika	1	Vaikų prievartos faktai	„Kartais muša“	1
Emocinė prievarta	1		„rėkimas,“	1
Socialinė rizika	10	Tėvų kvaišalų vartojimas	„Mama priklausoma nuo alkoholio, rūkymo, narkotinių medžiagų,“ „Priklausomybės,“ „Alkoholis,“ „Beveik nuolat girta“, „girta.“ „išgėrinėja“	6
		Tėvų draugai	„turėjo abejotinos reputacijos draugų“, „daug skirtingų vyrų“	2
		Tėvų socialinė patirtis	„pati augusi asocialioje šeimoje“(2), „valkataudavo“	3
		Tėvų konfliktiškas elgesys	„kelia konfliktus“, „manipulatorė“	2
		Elgesio savikontrolė	„Visiškai nekontroliuoja savo elgesio.“ „Dėl nuovargio gali apleisti vaikus“	2
		Chaotiškas elgesys	„Myli bet stumia nuo savęs“, „Myli – nekenčia“	2
		Neigiamas požiūris į vaiką	„Tu man esi visiškai nereikalingas. Kam gimei?“, „tu man gyvenimą suėdei“, „Visiškai nekenčia“, „Per sunku jums rūpintis“	4
		Impulsų kontrolė	„Dėl nuolatinio nuovargio ir alkoholio“, „Kai mažesnieji labai išnervina“	2
		Motyvacija rūpintis vaiku	„Visiškai neturi motyvacijos rūpintis vaiku“, „Motyvacija – materialinė“	2
		Vaiko priežiūros įgūdžių stoka	„pagal savo suvokimo lygį“, „Stokoja vaiko priežiūros įgūdžių“, „Neturi socialinių įgūdžių“	3

16 lentelės tęsinys 51 puslapyje

16 lentelės tęsinys

Nepriežiūra	1	Vaikų nepriežiūros faktai	„Anksčiau mama nenakvodavo namuose“, „visiškai nesirūpina vaiku.“ „dažniausiai nekreipia dėmesio, kad tas vaikas egzistuoja šalia“. „Visą laikotarpį nesirūpina“, „Kitas mažametis eina pasiimti jos vaiko iš mokyklos“, „Vaikų neprižiūri“, „vaikas yra apleistas“	7
Edukaciniai poreikiai	1	Motyvacija mokytis	„Visiškai neigia, kad jai reikia mokytis auginti vaiką.“ „Nėra laiko mokytis“	2
Psichologinė rizika	1		„psichologiškai žaloja vaiką“	1
Bendradarbiavimas su specialistais	5	Bendradarbiauja	„Mama aktyviai bendradarbiauja su mokykla, VDC, lankosi pas specialistus PPT“, „Kada reikia nueina“	2
		Pagalbos pasinaudojimas	„Nuolat naudojasi pasiūlyta pagalba, stengiasi rūpintis vaiku“.	1
		Nelinkę vykdyti programos	„Vykdo, bet tik „iš reikalo“	1
		Nepasinaudojo pagalba praeityje	„Lankėsi, bet poveikio nebuvo“, „Eina, bet nelabai ko nors mokosi“	2
		Bendradarbiavimas dėl naudos	„Nueina į tarnybas tik dėl akių“, „Socialinių paslaugų tarnybų pagalba naudojasi priverstinai, dėl materialinių paskatų.“	2

Plačiausia kategorija yra „Socialinė rizika“. Ji skirstoma į subkategorijas „Tėvų kvaišalų vartojimas“, „Tėvų draugai“, „Tėvų socialinė patirtis“, „Elgesio savikontrolė“, „Chaotiškas elgesys“, „Neigiamas požiūris į vaiką“, „Impulsų kontrolė“, „Motyvacija rūpintis vaiku“, „Vaiko priežiūros įgūdžių stoka“. Subkategorijos „Tėvų kvaišalų vartojimas“, „Tėvų draugai“, „Tėvų socialinė patirtis“ atskleidžia, kokie pagrindiniai veiksniai įtakoja tėvų asocialų elgesį ne tik su vaiku, bet ir visuomeniniame gyvenime, tai ir galimos priežastys, kodėl tėvai tinkamai neprisitaikė socialiniame gyvenime. „Tėvų socialinė patirtis“ rodo, kad vaikų nepriežiūros ir asocialaus elgesio priežastys gali būti kilusios iš socialaus elgesio pavyzdžio neturėjimo („pati augusi asocialioje šeimoje“(2)). Kita svarbi subkategorija yra „Tėvų kvaišalų vartojimas“, kurioje net 6 teiginiai, kad tėvai turi problemų dėl alkoholio, rūkymo ar narkotinių medžiagų. Tik viename stebėjimo protokole yra užsiminta apie tėvą, dažniausiai VDC lanko vaikai iš nepilnų šeimų, kur vaikus augina viena mama.

Tėvų neigiamas elgesys atskleidžiamas ir per subkategorijas „elgesio savikontrolė“, „chaotiškas elgesys“, „impulsų kontrolė“. Subkategorijų turinys parodo, kad tėvai dėl asmeninių priežasčių negali sukontroliuoti savo elgesio, prasiveržia smurtas, apleidžia vaikus.

Subkategorija „vaiko priežiūros įgūdžių stoka“ atskleidžia, kad kai kurie tėvai tiesiog nežino, kaip reikia tinkamai auklėti ir prižiūrėti vaikus („pagal savo suvokimo lygį“, „Stokoja vaiko priežiūros įgūdžių“, „Neturi socialinių įgūdžių“) arba neturi motyvacijos tinkamai

priziūrėti vaikus („Visiškai neturi motyvacijos rūpintis vaiku“). Teiginiuose minima, kad vaikais nėra rūpinamasi, tačiau jais yra naudojamos tik dėl materialinės naudos, gauti socialines pašalpas („Motyvacija – materialinė“).

Subkategorijoje „Neigiamas požiūris į vaiką“ atskleidžiamas tėvų požiūris į vaiką („Tu man esi visiškai nereikalingas. Kam gimei?“, „tu man gyvenimą suėdei“, „Visiškai nekenčia“, „Per sunku jums rūpintis“). Tėvai dėl savo požiūrio vaikus skriaudžia arba apleidžia.

Kategorijoje „Nepriežiūra“ atskleidžiami „Vaikų nepriežiūros faktai“, kaip pasireiškia vaikų nepriežiūra. Nepriežiūra gali būti įvairi, nuo tėvų nesidomėjimo vaiku iki visiško vaiko, jo poreikių ignoravimo („Anksčiau mama nenakvodavo namuose“, „visiškai nesirūpina vaiku.“ „dažniausiai nekreipia dėmesio, kad tas vaikas egzistuoja šalia“. „Visą laikotarpį nesirūpina“, „Kitas mažametis eina pasiimti jos vaiko iš mokyklos“, „Vaikų neprižiūri“, „vaikas yra apleistas“). Dažnai vaikai būna nešvariais rūbais, nepavalgydinti arba mažamečiai būna vieni namuose. Šie faktai yra labai reikšmingi, nes sutrikdoma vaiko raida, vaikui labai sunku susiorientuoti, kas yra teigiamas elgesys, kaip reikia rūpintis savo artimu bei prisiimti atsakomybę.

Kategorija „bendradarbiavimas“ aktuali dėl suteiktos pagalbos ir galimybių ją pasinaudoti rezultatų ir poveikio. Tačiau kaip galima matyti iš teiginių („Nueina į tarnybas tik dėl akių“, „Socialinių paslaugų tarnybų pagalba naudojasi priverstinai, dėl materialinių paskatų.“), dažnai tėvai apsilanko tarnybose, tik tam, kad buvo nusiųsti atitinkamų įstaigų (mokyklos, VDC), tačiau pagalba nepasinaudoja, nesistengia pakeisti savo gyvenimo, tobulinti vaikų priežiūros įgūdžių („Lankėsi, bet poveikio nebuvo“, „Eina, bet nelabai ko nors mokosi“).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvų netinkamą elgesį labiausiai lemia socialinės problemos gyvenime ir nenorėjimas (galbūt nesugebėjimas) pasinaudoti suteikta pagalba.

17 Lentelė

Veiksniai, susiję su aplinka

Kategorija	Dažnis	Subkategorija	Teiginys	Dažnis
Fizinė rizika	2	Gyvenimo sąlygos	„Gyvena nakvynės namuose.“(2),	2
		Lėšų stoka	„panaudojamos ne vaiko gerovei“	1
Socialinė rizika	4	Konfliktai namuose	„Vyresnis brolis muša jaunesnius“, „Vyresnis brolis nesulaiko agresijos, „Broliai dažnai smurtauja“	3
		Kvaišalai	„Alkoholizmas“, „girtaujantis patėvis“, „Smurtas, alkoholis, narkotikai“	3
		Draugų įtaka	„Pats vaikas turi draugų iš „gatvės“, kurie daro ypatingai neigiamą įtaką“, „Draugų ratas buvo neatitinkantis jos amžiaus ir poreikių. Gerokai vyresni“	3
		Kaimynai	„kaimynai kurie girtauja ir smurtauja“, „Nuolat girtaujantys ir smurtaujantys kaimynai“, „blogą įtaką daro kaimynai, kurie nuolat mušasi“	3

17 lentelės tęsinys 53 puslapyje

17 lenetelės tęsinys

Psichologinė rizika.	1	Vaikas pasikartojančio smurto liudininkas	„mato nuolatinį fizinį smurtą.“, „Mama mušasi su tėvu“, „Nuolatiniai kivičiai ir muštynės tarp tėvų“, „Nuolatinės muštynės“, „Nuolat smurtaujantis patėvis“, „Tėvų šeimoje <...> nuolat smurtaujama“, „Tėvai nuolat mušosi“	7
----------------------	---	---	---	---

Plačiausiai išskirta kategorija „socialinė rizika“, kuria sudaro subkategorijos „konfliktai namuose“, „kvaišalai“, „draugų įtaka“, „kaimynai“.

Subkategorija „draugų įtaka“ atskleidžia, kaip vaikus veikia draugų įtaką, koks gali grėsti pavojus (Pats vaikas turi draugų iš „gatvės“, kurie daro ypatingai neigiamą įtaką“, „Draugų ratas buvo neatitinkantis jos amžiaus ir poreikių“, „nelaimingos meilės“). Draugų įtaka ypač šiems vaikams ypač aktuali, nes draugai gali įtakoti savižudybes („Draugai skatino savižudybes“). VDC lankantys vaikai, yra iš socialinės rizikos šeimų, jie neturi gerų socialinių įgūdžių ir socialinio atsparumo, todėl kiekvienas neatsargiai ištartas žodis, panieka ar net mažiausias nuvylinimas, gali įtakoti bandymus žudyti. Kaip jau anksčiau minėta, šie vaikai linkę į autodestruktyvų elgesį, ne vienas jau yra bandęs žudyti, todėl reikia labai atsargiai rinktis draugus. VDC darbuotojai, pastebėję, kad vaiko draugų ratas neatitinka jo poreikių, yra rizikos faktorių, stengiasi kuo greičiau sumažinti neigiamą įtaką, paskatinti prosocialų elgesį ir teigiamą bendravimą.

Kaip jau minėta, keletas vaikų gyvena „nakvynės namuose“, jų socialinė rizika yra ypač aukšta. Nes ten labai didelę įtaką daro gyvenantys kiti žmonės, kaimynai, kurie taip pat turi rizikos grupę atspindinčių bruožų. Vaikams bendraujant su šiais asmenimis auga neigiama įtaka („kaimynai kurie girtauja ir smurtauja“, „Nuolat girtaujantys ir smurtaujantys kaimynai“, „blogą įtaką daro kaimynai, kurie nuolat mušasi“). Todėl VDC stengiasi ugdyti socialinius įgūdžius ir socialinį atsparumą blogam elgesio pavyzdžiui.

Kategoriją „psichologinė rizika“ atskleidžia subkategorija „Vaikas pasikartojančio smurto liudininkas“. Teiginiai („Mama mušasi su tėvu“, „Nuolatiniai kivičiai ir muštynės tarp tėvų“, „Nuolatinės muštynės“, „Nuolat smurtaujantis patėvis“, „Tėvų šeimoje <...> nuolat smurtaujama“, „Tėvai nuolat mušosi“) apie tėvų konfliktus atskleidžia, kad vaikas gali būti nuolatinio smurto liudininkas, matyti ir pats mėginti naudoti smurtą, spręsti konfliktus. Todėl vaikų dienos centrai yra orientuoti mokyti vaikus, kaip reikia pozityviai spręsti konfliktus, kaip bendrauti, kad konfliktų būtų kuo mažiau.

VDC darbuotojai stebi ir veiksnius susijusius su žalojančiu vaikų elgesiu. Išskiriamos „fizinis smurtas“, „seksualinis smurtas“, „socialinis apleistumas“, „emocinis smurtas“ kategorijos. Plačiausiai kategorija yra „fizinis smurtas“. Jos turinį atskleidžia subkategorijos „smurtas“, „prievara“, „prievara praeityje“, „gąsdinimai susidoroti fiziškai“, „fizinio smurto faktai“.

Veiksniai, susiję su žalojančiu vaikų elgesiu

Kategorija	Dažnis	Subkategorija	Teiginys	
Fizinis smurtas	5	Smurtas	„Smurtauja“(3), „užsipuola“, „Nuolat smurtauja“, „fizinis smurtas“, „Smurtaujantis elgesys“, „fizinis smurtas“, „Nuolatinis smurtas“, „Smurtas“, „linkę skriausti“	11
		Prievarta	„Fizinė <...> prievarta.“, „Nuolatinė prievarta.“	2
		Prievarta praeityje	„<...>iki išsekimo“	1
		Gąsdinimas susidoroti fiziškai	„užmušim tave“, „atsibodai, uždusinsiu“, „geri mano kraują“	3
		Fizinio smurto faktai	„mėlynės“, „nubrozdinimai“, „pririštas <...> prie stalo“, „Nedavė valgyti“, „neleisdavo miegoti“, „Stumdoma<...>“, „gaudavo į galvą“	7
Seksualinis smurtas	1		„Seksualinė prievarta“, „Pornografinių filmų vertimas žiūrėti.“	2
Socialinis apleistumas	2	Neadekvatus tėvų elgesys	„<...>nesirūpina <...>pagal vaiko amžių ir poreikius.“, „Ne pagal vaiko amžių“	2
		Nepriežiūra	„Visiška nepriežiūra“, „Nuolat murzinas“, „alkanas“, „Nepasiima iš mokyklos“, „nešvariais rūbais“, „Mama neprižiūri<...>“, „Neprižiūri.“	6
Emocinis smurtas	2	Emocinė prievarta	„emocinė prievarta.“ (3), „emocinis smurtas“(2), „Nuolatinė emocinė“, „emocinis spaudimas“, „Emocinė prievarta“, „Emocinė.“, „Dažnai aprėkiamas“, „atstumiamas.“, „emocinis“	12
		Patyčios	„Nuolat tyčiojasi“, „<...>tyčiotis<...>“	2

Kategorija „emocinis smurtas“ skiriama į subkategorijas „emocinė prievarta“ ir patyčios“. Subkategorija „emocinė prievarta“ atskleidžia, kad vaikai iš socialinės rizikos šeimų, namuose patiria emocinę prievartą („Nuolatinė emocinė“). 12 teiginių dažnis rodo, kad tai yra dažnas reiškinys ir VDC darbuotojams reikia suteikti pagalbą, vaikams patyrusiems emocinį smurtą. Deja, nenurodoma, kaip pasireiškia emocinis smurtas ir prievarta. Tiesiog įvardijama bendrais bruožais, todėl reikėtų VDC darbuotojams atidžiau rengti emocinio smurto aprašymą, taip palengvintų darbą su vaikais, patyrusiais emocinę prievartą.

Taip pat aktuali ir patyčių problema („Nuolat tyčiojasi“), tačiau nenurodoma, kas konkrečiai vykdo patyčias ir kokia forma.

VDC darbuotojai išsianalizavę rizikos veiksmus, aktualius socialinės rizikos vaikams, rengia darbo planus kiekvienam vaikui individualiai. Tačiau tie planai nėra pateikiami dokumentuose. VDC darbuotojai planuodami veiklą remiasi socialinių paslaugų įstatymais ir Socialinio darbo su rizikos šeimomis metodinėmis rekomendacijomis.

Pagal stebėsenos analizės duomenis galima teigti, kad vaikų dienos centrai pirmiausia stengiasi suteikti fiziškai ir psichologiškai saugią aplinką. Patenkinus saugumo poreikį, vykdoma veikla, kurios pagrindinė funkcija – vaikų pozityviosios socializacijos stiprinimas. Vaikai noriai lanko vaikų dienos centrą, stengiasi kuo ilgiau jame būti, jame bendrauti, žaisti, mokytis.

IŠVADOS

1. Tyrimo hipotezė – tikėtina, kad vaikų dienos centrų atliekamos funkcijos stiprina vaikų dienos centrų pozityviosios socializacijos procesus – pasitvirtino, tyrimo duomenys atskleidė, kad vaikai noriai renkasi į VDC, mokosi socialaus bendravimo, stiprina socialinius įgūdžius, mokosi pozityviai spręsti konfliktus.
2. VDC yra socialinių paslaugų tinklo institucija, kuri teikia socialines paslaugas, funkcionuoja tam tikroje teritorijoje. VDC priklausymas socialinių paslaugų tinklui užtikrina bendradarbiavimą su kitomis institucijomis (mokykla, VTAT, policija, religinėmis bendruomenėmis), taip užtikrinant kompleksinę pagalbą socialinės rizikos vaikų pozityviosios socializacijos ugdymo procesams.
3. Mokslinės literatūros analizė atskleidžia, kad socialinės rizikos šeimos ir jose augantys vaikai ypač aktualus klausimas pedagoginiu, socialiniu, sociologiniu ir psichologiniu požiūriu. Socialinės rizikos šeimos negali užtikrinti vaikų tinkamos priežiūros, saugios fizinės, socialinės ir psichologinės aplinkos vaiko vystymuisi, todėl socialinės rizikos šeimų vaikams sutrinka pozityviosios socializacijos procesai, vaikai neturi pagrindinių socialinių įgūdžių, netinkamai pasirengę mokymuisi. Šiems vaikams kyla problemų edukacinėje, socialinėje veikloje, todėl būtina teikti pedagoginę, socialinę ir psichologinę pagalbą, pirmiausia užtikrinus vaiko fizinius poreikius.
4. Išanalizavus socialinės rizikos šeimos sąvokų sampratą įstatymuose turinio (content) analizės metodu, buvo atskleista, kad socialinės rizikos šeimų sąvokos yra panašios, orientuoti į tėvų asocialų elgesį, vaiko poreikių ir interesų užtikrinimą šeimoje. Socialinės rizikos šeimose augantys vaikai taip pat yra apibrėžiami kaip socialinės rizikos asmenys. Socialinės rizikos vaiko sąvokos turinio (content) analizės duomenys rodo, kad socialinės rizikos vaikui būdinga: nepakankamas atsparumas aplinkai, priklausomybės, sunkumai mokykloje, prievartos ir/arba smurto patyrimas. Tai sąlygoja vaiko negatyviąją socializaciją, todėl vaikų dienos centrų funkcijos yra stiprinti vaikų pozityviąją socializaciją, taikant prevencines ir intervencines priemones socialinės rizikos vaikui ir šeimai.
5. Socialinės rizikos vaikui ir šeimai prevencija organizuojama etapais: šviečiant tėvus apie vaikų ugdymo įgūdžių stiprinimą; teikiant informaciją įvairiais tėvams aktualiais klausimais apie vaikų auklėjimą ir priežiūrą; teikiant socialinę pagalbą, kur akcentuojami žmogiškieji ištekliai (emocinė, informacinė); teikiant psichologinę pagalbą nukreipiant pas specialistus.
6. Esant krizei šeimoje prevencinės priemonės gali būti neveiksmingos, todėl taikoma intervencija. Intervencija teikiama etapais: kliento identifikavimas, socialinės rizikos

įvertinimas, veikslių plano sudarymas ir įgyvendinimas, rezultatų įvertinimas ir plano tęstinumo būtinybės įvertinimas.

7. Pasikartojant krizei šeimoje taikomos edukacinės intervencijos priemonės: mokymai tėvams ir vaikams. Tėvams organizuojami socialinių įgūdžių stiprinimo mokymai ir/ arba psichologinio atsparumo. Vaikams teikiami mokymai apie asmeninį saugumą ir pozityvaus elgesio ugdymą. Taip padedama tėvams geriau suprasti savo vaikus, jų elgesį ir atrasti efektyvaus bendravimo būdus, o vaikai mokomi atpažinti teigiamą ir neigiamą patirtį, skatinami, esant rizikai kreiptis, pagalbos.
8. Vaikų dienos centrų stebėsenos analizė atskleidė, kad vaikų dienos centrų darbuotojai pirmiausia surenka informaciją apie vaiką, jo šeimą, rizikos faktorius ir tada sudaro veiklos planą, kuriame nurodo, kokius pozityviosios socializacijos procesus reikia stiprinti, kurios pagalbos (materialinės, socialinės, psichologinės) vaikui (vėliau ir šeimai) labiausiai reikia..

REKOMENDACIJOS

Vaikų dienos centruose dirbantiems specialistams ir vadovams.

1. Socialinės rizikos šeimai ir vaikui labai svarbu suteikti įvairiapusę pagalbą, siekiant patenkinti vaiko asmenybės vystymosi poreikius, plėtojant VDC bendradarbiavimą su universitetais, savanorystės praktiką. Šitokių būdų būtų galima pritraukti specialistus, kurie reikalingi VDC platesnei veiklai, pavyzdžiui, socialinius pedagogus, psichologus, choreografus, aktorius bei kitus darbuotojus.

2. Rekomenduojama skleisti informaciją, supažindinti visuomenės narius su VDC teikiama pagalba, veikla, informaciją pateikti lankstinukais, žiniasklaidos priemonėmis.

3. Socialinės rizikos šeimoms būdinga vaikų nepriežiūra, smurtas (fizinis, psichologinis), dažniausiai netinkamai elgiamasi su vaikais dėl tėvų socialinių įgūdžių stokos. VDC vienas veiklos tikslų – stiprinti socialinės rizikos šeimų socialinius įgūdžius, todėl rekomenduojama VDC darbuotojams ieškoti ir naudoti įvairesnius bendravimo su tėvais būdus ir priemones.

4. VDC specialistai renka informaciją ir stebi vaikus, siekiant išsiaiškinti, kokios pagalbos reikia vaikams, tačiau jie niekur nefiksuoja vaikų socializacijos pokyčių, neturi pasirengę tokių instrumentų, kur galėtų detaliai fiksuoti vaikų pozityviosios socializacijos pokyčius. Rekomenduojama VDC specialistams tiksliau stebėti ir fiksuoti vaikams teikiamą pagalbą ir vaikų socializacijos pokyčius, kad galėtų patys vertinti savo veiklos efektyvumą ir planuoti tolesnius veiksmus, stiprinant vaikų socializacijos procesus.

5. VDC darbuotojai galėtų daugiau dėmesio skirti vaikų socialinio atsparumo plėtojimui, kad vaikai galėtų ruoštis savarankiškam gyvenimui visuomenėje, būti laisvi nuo neigiamo aplinkos poveikio ir atsparūs socialiniai rizikai.

6. VDC lanko rizikos grupės vaikai, kurie dažnai linkę nusikalsti, tai sąlygoja vaikų netinkamas užimtumas, laisvalaikio organizavimas. Taip pat dažna problema, kad vaikų dienos centrai negali pasiūlyti įvairesnių laisvalaikio leidimo būdų, todėl VDC turėtų stiprinti kryptingą vaikų užimtumą pagal jų poreikius ir interesus, tam reikalingi specialistai, todėl būtina plėsti savanorystės organizavimą, skatinti žmones aktyviau įsitraukti į savanorius.

Vaikų dienos centrų steigėjams

1. VDC veiklos plėtimui ir organizavimui trūksta finansavimo, VDC finansinė padėtis yra labai nestabili, todėl sunku organizuoti ilgalaikius projektus ir planus. Todėl svarbu užtikrinti stabilų ir pastovų finansavimą.
2. Darbas su socialinės rizikos šeimomis ir vaikais reikalauja vis naujų žinių ir įgūdžių, todėl rekomenduojama organizuoti specialius seminarus, kursus VDC darbuotojams ir vadovams, kurie galėtų tobulinti savo veiklos įgūdžius ir gebėjimus.

LITERATŪRA

1. Arlauskaitė Ž.(2007). Galiu padėti savo vaikui. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
2. Baltramiejūnienė J.(sud.) (2001). Žmogaus socialinė raida. Vilnius : Homo liber.
3. Barkauskaitė M. (2007). Paauglių socializacija: ypatumai, kaitos galimybės. *Pedagogika*. T.88, p. 116-123.
4. Baršauskienė V. (2004). Bendruomenės socioedukacinio vystymo teoriniai pagrindai. Kaunas: Kauno technologinio universiteto leidykla.
5. Baršauskienė V., Butkevičienė E., Vaidelytė E.(2008). Nevyriausybių organizacijų veikla : mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.
6. Baršauskienė V., Leliūgienė I. (2001). Sociokultūrinis darbas bendruomenėje. Kaunas: Technologija.
7. Berns R.M. Vaiko socializacija: šeima, mokykla, visuomenė.
8. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija.
9. Bitinas B. (2006). Edukologinis tyrimas :sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.
10. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008).Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
11. Braslauskienė R., Jonutytė I. (2005). Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
12. Brown C. (2006). Social psychology. London: Sage publication.
13. Bruzgelevičienė R. Žadeikaitė L. (2008) Ugdymo paradigmu kaita XX-XXI a. Sandūroje – unikalus Lietuvos švietimo istorijos reiškiny. *Pedagogika*. Nr. 89, p.23.[žiūrėta2010-05-23]. Prieiga per internetą: <http://www.senoji.vpu.lt/pedagogika/PDF/2008/89/bruzgzadeik18-28.pdf>
14. Bruzgelevičienė R., Žadeikaitė L. (2007). Dokumentinis tyrimas kaip socialinio kokybinio tyrimo metodas. *Pedagogika*. T.86, p.82.
15. Budvytienė G. Stiprins socialinį darbą su šeima// *Kauno diena*.-. 2003, Nr. 48, p. 16.
16. Bulotaitė L., (2004). Narkotikai ir narkomanija. Vilnius: Tyto alba.
17. Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinės rekomendacijos 2004-01-18, Nr. A 1-207 (Žin., 2004-01-17, Nr. 9-254)
18. Demen´ E.I.F. (2003). Negative factors of the upbringing of children in an incomplete family. *Russian education & society*. Vol.41, No. 1, p. 24-38. [žiūrėta 2010-04-25].Prieiga per

internetą:<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=18&hid=112&sid=945a0d3f-a4d0-477e-a97f-ed41ff96729b%40sessionmgr114>

19. Giddens A. (2005). Sociologija. Kaunas.: poligrafija ir informatika.
20. Giedrienė R., Grudzinskas J., Navaitis G. (sud.)(1999). Vaikų psichologinis konsultavimas. Vilnius: Presvika, straipsnių rinkinys.
21. Ignatavičienė S., Žukauskienė R. (1999). Rizikos grupės vaikai. Vilnius: Leidybos centras
22. Išoraitė M. (2005). Socialinių paslaugų administravimas. Vilnius: Saulelė.
23. Jacikevičius A. (1995). Žmonių grupių (socialinė) psichologija. Vilnius: Žodynas.
24. Jackson C., Henriksen L., Dickinson D., Levine D.W. (1997). The early use of alcohol and tobacco: its relation to children's competence and parent's behavior. American journal of public health, Vol. 87, No.3., p.359-364. [žiūrėta 2010-01-12]. Prieiga per internetą:<http://web.ebscohost.com/ehost/delivery?vid=19&hid=112&sid=945a0d3f-a4d0-477e-a97f-ed41ff96729b%40sessionmgr114>
25. Johnson L.C. (2000). Socialinio darbo praktika. Vilnius: Vilniaus universiteto specialiosios psichologijos laboratorija.
26. Juodaitytė A. (1996). Mokyklos nelankantys vaikai// Mokykla ir nusikalstamumo prevencija. Vilnius.
27. Juodaitytė A. (2002). Socializacija ir ugdymas vaikystėje. Vilnius: IĮ „Petro ofsetas“.
28. Juodaitytė A.(2000). Vaikų iš skirtingų socialinių sluoksnių adaptavimasis mokykloje. Nr.2.(11) p. 72, Tiltai.
29. Juodaitytė A., Martišauskienė D. (2009). Ikimokyklinio ugdymo kokybės valdymo prasmų kontekstualizavimasis Lietuvos Respublikos švietimo dokumentuose. Mokytojų ugdymas, 11 (2), p. 116-134
30. Juodaitytė A., Martišauskienė D.(2007). Darželio – mokyklos bendruomenės dalyvavimas kuriant organizacijos kultūrą: sąlygos ir galimybės. Pedagogika. Nr. 88, p. 19-24
31. Kardelis K. (2007). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Lucilijus
32. Kemerienė S., Mazūrienė R., Petronis A., Morkvėnaitė Vasiliauskienė A., Valantiejiene S.(2009). Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas. Vilnius. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
33. Kochanska G., Woodard J., Kim S., Koenig J.L., Jeung E.Y., Barry R.A. (2010). Positive socialization mechanisms in secure and insecure parent – child dyads: two longitudinal studies. Journal of Child Psychology & Psychiatry, Vol. 51, No 9, p. 998-1009.

- [žiūrėta 2010-08-05]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/ehost/delivery?vid=14&hid=112&sid=945a0d3f-a4d0-477e-a97f-ed41ff96729b%40sessionmgr114>
34. Kočiūnas R. (1995). Psichologinis konsultavimas. Vilnius: Lumen.
 35. Kondrotaitė G. (2006). Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija. Filosofija. Sociologija Nr. 4. P. 55–60 [žiūrėta: 2010-05-09]. Prieiga per internetą:
http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2006~ISSN_0235-7186.N_4.PG_55-60/DS.002.0.01.ARTIC.
 36. Kurienė A. (2007). Ką kiekvienas turi žinoti apie smurtą ir kaip išlikti saugiam. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
 37. Kvedaravičiūtė I. (2007). Nevyriausybių organizacijų vaidmuo sprendžiant socialines „gatvės vaikų“ problemas. Pedagogika. T.88, p.131.
 38. Kvieskienė G. (2000). Socializacijos pedagogika. Vilnius: Baltijos kopija
 39. Kvieskienė G. (2003). Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
 40. Kvieskienė G. (2005) Pozityvioji socializacija. Monografija. Vilnius: Leidykla.
 41. Lane K.L., Wehby J., Menzies H.M., Doukas G.L., Munton S.M., Gregg R.M. (2003). Social skills instruction for students at risk for antisocial behavior: the effects of small – group instruction. Behavioral disorders, vol. 28, No 3, p. 229-259. [žiūrėta 2010-02-20]. Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=17&hid=112&sid=945a0d3f-a4d0-477e-a97f-ed41ff96729b%40sessionmgr114&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=a9h&AN=10431130>
 42. Legkauskas V. (2009). Savimonė psichologo požiūriu. Kaunas: Vaga
 43. Leliūgienė I. (2003). Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologija.
 44. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas 2004-02-14, Nr. IX-1969 (Žin., 2004-02-14, Nr. 25-745).
 45. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas 2002-04-09, Nr. I-1579 (Žin., 1996-10-09, Nr. 104-2367).
 46. Lindesmith A.R., Strauss A.L., Dewin N.K. (1999). Social psychology. London: Sage publication.
 47. Merfeldaitė O. (1993). Gatvės vaiko kaip socialinio – pedagoginio fenomeno charakteristika. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
 48. Merkys G. (1995). Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys. Paskaitų konspektas. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.

49. Mielke U. (1997). Geriau supraskime sunkius vaikus. Vilnius: Lektūra
50. Myers D.G. (2008). Socialinė psichologija. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
51. Morkūnienė J (1995). Humanizmas : filosofinės teorijos metmenys. Vilnius : Baltic ECO
52. Nacionalinė nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004 metų programa// 2002 m. gegužės 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 731 „Dėl Nacionalinės nevyriausybinių organizacijų vaikų dienos centrų 2002-2004 metų programos” (Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2076).
53. Nacionalinė vaikų dienos centrų 2005-2007 metų programa// 2004 m. gruodžio 1 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1525 „Dėl Nacionalinės vaikų dienos centrų 2005-2007 metų programos patvirtinimo” (Valstybės žinios, 2004, Nr. 174-6441)
54. Navasaitienė S. (2002). Mokyklos nelankymo Lietuvoje socialinė determinacija. Kaunas: Technologija.
55. Neifachas S. (2003). Prišmokyklinio ugdymo kaitos metakontekstų rekonstrukcinė analizė. Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr.1. p. 80-89.
56. Pakalnienė E.(2006). Draugystės kokybė ir sąsajos su bendraamžių gupės priėmimu paauglystėje. Nr.34., p.103-114
57. Petraičienė J. (2006). Metodinės rekomendacijos vaikų dienos centrų darbuotojams socialinio darbo su šeima klausimais. Vilnius : Baltijos kopija.
58. Pocevičienė R., Karavjeva S., Eitutytė D. (2010). Rizikos grupės jaunuolių socialinių įgūdžių raiškos analizė lyties aspektu. Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr. 1(26), p. 87.
59. Radzevičienė L. (2006). Globos institucijose augančių kūdikių emocijų raida. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
60. Ribeiro M.O., Trench Ciampone M.H. (2001). Homeless children: the lives of a group of Brazilian street children. Journal of advanced nursing. Vol. 35, No. 1., p. 42-49. [žiūrėta 2010-05-26]. Prieiga per internetą:<http://web.ebscohost.com/ehost/delivery?vid=35&hid=112&sid=945a0d3f-a4d0-477e-a97f-ed41ff96729b%40sessionmgr114>
61. Socialinis pranešimas 2008-2009m. <http://www.socmin.lt/index.php?132610553>
62. Socialinių paslaugų katalogas 2000m. 2000m. liepos 10d.[žiūrėta 2008 – 12-04]. Prieiga per internetą : http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=106275
63. Socialinių paslaugų katalogas. 2006-04-05 [žiūrėta 2008-12-06]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274453&p_query=&p_tr2=

64. Socialinių paslaugų planavimo metodika. 2006-11-15 [žiūrėta 2008-12-06]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=286889&p_query=&p_tr2=
65. Stoškus S. (2005). Vadyba: vadovėlis.
66. Sturlienė N (2007). Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa „Tiltai“. Kaunas: Arx Baltika
67. Suslavičius A. (1995). Socialinė psichologija. Kaunas: Šviesa.
68. Suslavičius A., Valickas G. (1999). Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams. Vilnius: Lietuvos teisės akademijos leidybos centras.
69. Sutton C. (1990). Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija. Vilnius:
70. Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai (2008)
71. Šimašius R. (2007). Ne pelno organizacijos: prigimtis ir reglamentavimas. Vilnius: Eugrimas.
72. Utz K. (2001). Tu priklausai mums. Vilnius: Presvika.
73. Vaicekauskienė V. (2005). Specialiųjų poreikių vaikų socializacija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
74. Vaitkevičius J. (1995). Socialinės pedagogikos pagrindai. Vilnius: Egalda
75. Valickas V. (1997). Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. Vilnius: Lietuvos teisės akademija.
76. Wetherell M.. (1997). Identities group and social issues. London: Sage publication.
77. Žadeikaitė L. (1990). Studentas ir delinkventus paauglys. Vilnius: Vilniaus pedagoginio instituto leidykla.
78. Žalimienė L. (2003). Socialinės paslaugos. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
79. Žukauskienė R. (sud.) (2006). Individualus darbas su nusikalsti linkusiu vaiku. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
80. Росс Л., Нисбетт Р. (2000). Человек и ситуация. Москва: Аспект пресс.
81. Современная западная социология: словарь, Москва, 1990. P.305

PRIEDAI